

OPĆINA VITEZ U RATU DEVEDESETIH GODINA XX. STOLJEĆA

Križanović, Mario

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:139795>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

**OPĆINA VITEZ U RATU DEVEDESETIH
GODINA XX. STOLJEĆA**

MARIO KRIŽANOVIĆ

SPLIT, 2020.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA POVIJEST

**OPĆINA VITEZ U RATU DEVEDESETIH
GODINA XX. STOLJEĆA**

Student:

Mario Križanović

Mentor:

prof. dr. sc. Aleksandar Jakir

Split, 2020.

Sadržaj

1. UVOD	3
2. POVIJEST GRADA	5
3. KRIZA JUGOSLAVIJE I POLITIČKA PREVIRANJA U BIH DO PROGLAŠENJA NEOVISNOSTI	13
4. USTROJ VOJNIH SNAGA	19
4.1 HRVATSKO VIJEĆE OBRANE	20
4.2 ARMIJA BOSNE I HERCEGOVINE	23
4.3 VOJNE SNAGE IZVAN SASTAVA HVO I ABiH	24
4.4 OSTALI VOJNO-ORGANIZACIJSKI PROBLEMI S KOJIMA SE SUOČAVAJU OBJE VOJSKE	26
5. POLITIKA I RAT U BIH DO IZBIJANJA MUSLIMANSKO-HRVATSKOG SUKOBA	27
6. RAT DOLAZI U VITEZ	29
6.1 RAT U SJENI ZLOČINA U AHMIĆIMA	33
6.2 GRAD POD OPSADOM	34
6.3 HRVATSKA BOLNICA DR. FRA MATO NIKOLIĆ	41
6.4 BIJELI PUT ZA NOVU BILU I BOSNU SREBRENU	43
6.5 PREMA WASHINGTONSKOM SPORAZUMU	46
6.6 ZLOČINI ABiH U SREDNJOJ BOSNI	48
7. MEĐUNARODNA ZAJEDNICA, POMOĆ ILI PODJELA	51
7.1 HAŠKA PRESUDA VITEZU	53
8. OPORAVAK OD RATA I POGLED U BUDUĆNOST	57
9. ZAKLJUČAK	58
10. POJMOVI	60
11. LITERATURA	61
12. IZVORI	63
13. IZVORI ZA SLIKE	65
SAŽETAK	66
SUMMARY	66

1. UVOD

Da bi se razumjeli događaji koji će biti središnji dio ovog rada, mora se krenuti od početka, krize i raspada Jugoslavije do stvaranja i oblikovanja novih država. Ono što se dogodilo na području općine Vitez, kao i cijele BiH, toliko je kompleksno na više razina da stavljanje stvari izvan konteksta može dovesti do potpuno pogrešnih zaključaka. Zaključaka kojima se i previše puta svjedočilo kad je u pitanju portretiranje rata na području Republike Hrvatske i BiH, pogotovo od strane međunarodnih medija. Kako to navodi Franjković, pojedinci za svoju dnevno-političku uporabu preskaču pojedine bitne činjenice, uzroke, red događaja i posljedice, mijenjajući na taj način sudbinu naroda na ovim područjima.¹

Dakle, prvi dio ovoga rada uvest će nas u povijesni kontekst mjesta na kojem će se odvijati većina u njemu spomenutih sukoba. Na taj će se način dobiti povijesna pozadina grada Viteza i istoimene općine te uvid u način na koji je došlo do koegzistencije naroda upletenih u sukobe te kakav je bio njihov odnos prije spomenutih sukoba.

Da bi se precizno utvrdili razlozi izbijanja oružanih sukoba, nužno je detaljno analizirati način na koji se raspadala Jugoslavija, koje su tu sve bile struje utjecaja i koji im je bio cilj. Također se moraju prostudirati etape odvajanja Republike Bosne i Hercegovine iz Jugoslavije i koji su tu sve čimbenici djelovali na pojedine odluke. Samo tako će se dobiti uvid u način razmišljanja političkog vrha sve tri strane, ustanoviti koja im je politika i koliko su spremni na suradnju, a koliko su okrenuti vlastitim interesima.

Potom dolazi glavni dio rada raščlanjen na više dijelova. U prvom je cilj adekvatno predstaviti vojne i paravojne snage koje će se međusobno suočiti. Treba prikazati njihovu strukturu, razinu vojne organizacije, naoružanje i sve druge karakteristike kako bi se stvorila slika pravilnog omjera vojnih snaga, njihova efektivnost i mogućnosti na terenu.

Nakon toga treba detaljno pokazati stanje u Vitezu za vrijeme ratnih događanja. Važno je da se stvori slika sukoba, koliki efekt ima na stanovništvo i do koje razine zadiru sad već uznapredovale podjele i mržnja. Taj slijed događaja bitno je proširiti i događajima na razini cijele Bosne i Hercegovine kako bi se sve moglo staviti u pravi kontekst. Važno je da se jednako istaknu i sve značajke kao i loše strane kako bi se dobila prava slika stanja i događaji tijekom ratnih godina.

Pri samom će se kraju prikazati osnovne značajke snaga međunarodne zajednice jer su svojim djelovanjem imale dosta doticaja s lokalnim stanovništvom. Kroz spomen nekih njihovih akcija i odluka ustvrdit će se koliko su bile efektivne i jesu li provodile ono što im je

¹ Franjković, *Balkan u crnini*, Split, 2009., str. 70.

bila svrha. Osim vojnog utjecaja međunarodne zajednice, kroz izvještaje presuda u Haagu će se vidjeti i na koji je način provođena pravda nakon djela počinjenih tijekom rata na obje strane. A uz to i kakvu je sliku o kojem narodu taj isti sud stvorio kroz svoje odluke.

U završnom dijelu rada prikazat će se koliko je žrtava i štete rat prouzročio. Osim toga, ovaj će dio poslužiti kao prikaz posljedica koje je rat ostavio na Vitez te kao uvid koliko su grad i cjelokupna Bosna i Hercegovina napredovale od tog vremena – kako na ekonomskom, tako i na multietničkom planu.

2. POVIJEST GRADA

Općina Vitez smještena je u središnjem dijelu doline rijeke Lašve koja protječe od jugoistočnih obronaka Vlašića do Busovače. Dolina se formirala na 390 – 480 m nadmorske visine. Udaljenost do glavnog grada, Sarajeva, iznosi 70km, a najbliži veći grad je Zenica, udaljena 12 km. Najniže naseljeno mjesto jest samo uže gradsko područje na visini od 415 m, a najviša točka je Zaselje na 700m nadmorske visine.²

Legende o postanku samoga imena uistinu su brojne; od one gdje su ljudi koji bi dolazili u ovaj kraj uzvikivali „Vita est!“, do vitezova koji su tu živjeli ili poginuli.³ Jedan od povijesnih izvora govori nam da je kralj Stjepan Tvrtko I. knezu Hrvoju dao titulu Velikog vojvode, a uz to i tri sela u župi Lašva. Iz toga se pretpostavlja da ju je knez Hrvoje ostavio nekom svom vitezcu iz čije je titule izvučeno ovo ime.⁴ Točno porijeklo nikad se nije otkrilo, ali dokazi ranijih naselja jesu. Najstariji pisani trag potječe iz rimskog razdoblja, a to je kamena ploča koja spominje dekuriona Publija Aelija i njegovu suprugu Aeliju Proculu. Na njoj stoji natpis: *D(is) M(anibus). P. Ael(ius) Iustus, d(e)c(urio) m(unicipii) Bist(uae), et Ael(ia) Procula coniux vivi sibi posuerunt*. Ploča je pronađena na obali rijeke Bile te je, uz druge antičke ostatke s ovog područja koji uključuju ostatke crkve iz IV. stoljeća i grobnice na brdu Kalvarija, korištena kao dokaz da je i samo sjedište municipija Bistua Nova bilo u Malom Mošunju. Međutim, većina povjesničara slaže se da je ovo bio samo jedan njezin dio, a da je samo sjedište bilo u Zenici. Tome u prilog govore veličina i bogatstvo crkve, a pogotovo prisutnost sacerdosu Dalmacije i Urbis Romae. Današnja Zenica je i u rimsko pagansko doba bila religiozni centar pa se iz toga može zaključiti da je i kršćanski biskup uzeo ovo mjesto za svoju rezidenciju.⁵

Nadalje, iako su već navedeni ostaci impresivni za jedno ovakvo mjesto, nisu jedini, a ni najstariji. Pronađeni su i ostaci antičkog naselja, među kojima se ističe rimska vila, također na području Malog Mošunja. Podno crkve je pronađen i krsni zdenac, mnoštvo grobova te bazament stupa oltarske pregrade s prikazom kantarusa, vinove loze, ptice s grožđem i ribe.⁶ Također je u nižim dijelovima oko Lašve pronađeno više nadgrobnih spomenika, temelji

² Stipović, Kocaj, Čilić, *Vitez, grad i općina*, Suton Široki Brijeg; Vitez, 2008., str. 15-17.

³ Isto, str. 19.

⁴ Isto, str. 6.

⁵ Kepić, Jelečević, *Kalvarija, gora blagoslova i utjehe*, MultimediaPrint; Vitez, str. 14–26.

⁶ Kepić, Kozina, *Župa Vitez sv. Juraj mučenik*, MultimediaPrint; Vitez, 2011., str. 4-5.

Slika 1. – ploča s natpisom

građevina te rimski novac iz 3. i 4. stoljeća.⁷ Dakle, ovo možda nije bilo sjedište municipija, ali je život svakako bujao u antičkom razdoblju.

Ipak, neki su arheolozi ustvrdili da je na ovom području bilo i starije, prapovijesno naselje. Prvi od njih je bio Vjenceslav Radimsky koji je po ostacima posuda i po samom brežuljku Kalvarije oblikovanom kao utvrda zaključio da se tu nalazilo naselje starije od Bistue Nove. Isusovac Ivan Kujundžić, čiji je primarni zadatak bilo istraživanje rimskih ostataka, također je došao do zaključka o prapovijesnom naselju, a s njim se složio i Mihovil Mandić, koji je napravio kartu prapovijesnih i srednjovjekovnih utvrda oko Travnika. Josip Korošec također je istraživao neolitska naselja na ovom području. On preciznije nabroja tri naselja u Velikom i tri u Malom Mošunju. Ćiro Truhelka jedan je od onih koji nije po dokazima zaključio da je tu bilo neolitsko naselje, ali je u Velikom Mošunju istražio jedan vrijedan nalaz iz brončanog doba. Radi se o brončanom štitu, četirima narukvicama, maču s koricama (danas simbol grada), dvama štitnicima za podlaktice, nekoliko fibula i mnoštvo nakita. Njegova vrijednost jest u tome što se može datirati u kasno brončano doba (1300.-750. pr. Kr.) što nam govori o kontinuitetu života na ovom području.⁸

O srednjem vijeku na ovim područjima, kao i u mnogim drugima, nemamo izvora. Međutim, iz izvora koji govore o široj slici cijelog balkanskog područja znamo o dolascima Slavena i drugih plemena pod kojima je kršćanska tradicija bila na udaru. No ta plemena na kraju bivaju pokrštena pa se tradicija ovdje ipak nastavlja i u 11. stoljeću imamo prvi spomen Bosanske biskupije.⁹ Prvi spomen župe na ovom području jest u povelji Bele IV. iz 1244. godine. Ovim se dokumentom potvrđuju posjedi bosanske biskupije koje je već ranije crkvi darovao ban Matej Ninoslav u znak odanosti papi, a time ga i privukao na bosansku stranu u sprječavanju Mađara da osvoje Bosnu pod izgovorom borbe protiv nevjernika. Taj dokument ne samo da spominje župu Lašvu, već nam kaže da su u njezinom sastavu i tri crkve.¹⁰ Zatim nam popis samostana iz 1385./90. govori o četiri samostana na području Bosanske vikarije, a jedan od njih upravo je Lašvanski samostan. Nažalost, nakon osmanskog osvajanja Bosne više mu se ne može ući u trag pa se s pravom pretpostavlja kako je uništen u prolazu osmanske vojske kroz ovo

⁷ Stipović, Kocaj, Čilić, *Vitez, grad i općina*, Suton Široki Brijeg; Vitez, 2008., str. 23.

⁸ Kepić, Jelečević, *Kalvarija, gora blagoslova i utjehe*, MultimediaPrint; Vitez, str. 11-12.

⁹ Kepić, Kozina, *Župa Vitez sv. Juraj mučenik*, MultimediaPrint; Vitez, 2011., str. 6.

¹⁰ Barešić, Grebenar, *Memento: Franjevačka bolnica dr. fra Mate Nikolića*, Franjevačka bolnica dr. fra Mate Nikolić; Nova Bila, 1995. str. 7.

Slika 2. Brončani mošunjski mač

prometno područje.¹¹ Da ga je uništila osmanska vojska može se pretpostaviti jer, kako je danas Vitez središnje čvorište kroz koje se prolazi ako su putuje iz jednog dijela Bosne u drugi, vjerojatno je bio i u to doba kad je put kroz bosansko gorje bio još teži. A doline poput ove, kojima se mogao prijeći velik dio tog puta, još vrijednije.

Što se tiče ostalih materijalnih ostataka iz srednjeg vijeka na ovom području, znamo još da se tu nalazio i srednjovjekovni grad Škof ili Bosnić. Njegova lokacija je kod današnjeg naselja Gornja Večeriska, a pronađeni su ostaci zida, stepenica i keramike. I Kujundžić je zbog pronalaska tri pećine ispod grada ime povezo s rimskom riječju *scava* što znači pećina. Osim tog grada, na ovom je području i velik broj stećaka.¹² Većina ovoga do danas nažalost nije istraženo, uglavnom zbog nezainteresiranosti lokalnih i državnih vlasti. Tako bi došlo do scenarija uništavanja povijesnih spomenika zbog neznanja da je to što se oštećuje povijesna baština. U jednom slučaju je došlo i do pokušaja prodaje stećka, iako osobi povezanoj s tim nije bilo poznato da to zapravo jest pravi stećak niti da se povijesni spomenici ne smiju prodavati.¹³

Nakon osmanskog osvajanja ovaj kraj postaje poznat kao nahija Lašva, čije je sjedište bilo u Travniku. Kasnije Travnik postaje sjedište bosanskog kadiluka, a zatim i vezirski grad. Pad Bosne bio je koban za katolički puk, a lašvanski samostan prošao je i gore od nekih drugih. Gubitkom samostana njegovi franjevci prelaze u fojnički koji nije imao ništa lakšu povijest, ali su se tu uspjeli očuvati.¹⁴ Uništenje samostana, odlazak franjevaca i blizina Travnika kao osmanskog sjedišta nikako nisu pogodovali narodu u ovom kraju pa mnogi odlaze u druga područja, neki su odvedeni, a ovaj kraj kroz 16. stoljeće spada na nekih dvije tisuće katolika. Oni su spali pod brigu fojničkog samostana, kao i mnogi drugi krajevi. Kroz 17. stoljeće ovaj se broj dodatno smanjivao, pogotovo za vrijeme Rata Svete lige od 1683.-1698. Tada se bilježi veliki egzodus katolika s područja cijele Bosne i Hercegovine u Dalmaciju i preko Save na oslobođena područja.¹⁵ Jedinu zaštitu katolicima na području Bosne pod osmankom okupacijom bila je povelja Adhame koju je fra Anđelo Zvizdović uspio ispregovarati sa sultanom Mehmedom. Iako se ovom poveljom bosanskim kršćanima ostavlja politička sloboda, a svećenicima pravo vršenja vjerskih obreda, većinom je bila

¹¹ Kepić, Jelečević, *Kalvarija, gora blagoslova i utjehe*, MultimediaPrint; Vitez, str. 20.

¹² Stipović, Kocaj, Čilić, *Vitez, grad i općina*, Suton Široki Brijeg; Vitez, 2008., str. 29.

¹³ Augustinović Marija, Radio Slobodna Evropa, 23.4.2020.; preuzeto 15.8.2020., <https://www.slobodnaevropa.org/a/bosnia-i-hercegovina-stecak-prodaja-oglas/30571886.html>

¹⁴ Barešić, Grebenar, *Memento: Franjevačka bolnica dr. fra Mate Nikolića*, Franjevačka bolnica dr. fra Mate Nikolić; Nova Bila, 1995. str. 8.

¹⁵ Kepić, Kozina, *Župa Vitez sv. Juraj mučenik*, MultimediaPrint; Vitez, 2011., str. 11-12.

ignorirana od turske vlasti u kasnijim razdobljima.¹⁶ Ipak, brojčano se stanje tijekom 18. stoljeća popravlja, ponajviše zahvaljujući radu franjevac koji u Gučoj Gori podižu nastambu koja postaje samostan i to je do danas. Tako postoje zapisi da je 1743. godine u župi Lašva 2364 katolika, a do kraja stoljeća broj raste na 5315. Godine 1861., porastom broja vjernika u ovim krajevima, Vitez postaje samostalna župa sa sjedištem u Jardolu. Do danas je ostao brojčano najveća župa lašvanskog kraja.¹⁷ Nedugo zatim, već 1868., započeta je gradnja nove crkve koja je dovršena iduće godine., a zatim i pučka škola koju su vodili franjevci. Budući da je crkva bila mala, loše izgrađena i ruševna, njezina je uporaba do 1899. zabranjena. Međutim, 1900. godine započinje izgradnja nove crkve koja je dovršavana u etapama idućih 30-ak godina. Spomenuta crkva, iako granatirana u ratu koji će se u ovom radu opisati, stoji i dan danas.¹⁸

Malo prije izgradnje prve crkve u Vitezu, 1866., u Sarajevu je osnovana „Kompanija za prijevoz robe i putnika“. U Vitezu je imala jedan od svojih punktova, a naselje u kojem je izgrađen han i škola dobi naziv Han Kompanija. Iako je brzo propala, na istom mjestu je izgrađena željeznička pruga koja je prolazila kroz Vitez.¹⁹ Prugu je izgradila Austro-Ugarska, koja je 1878. godine okupirala, a 1908. i službeno proglasila aneksiju BiH. Nakon izgradnje pruge ovo je naselje postalo poznato kao Željeznička Stanica.²⁰

Jedna od stvari kojima je Austro-Ugarska Monarhija bila privučena u BiH zasigurno su rudna bogatstva, a jedno od takvih mjesta je i Vitez u kojem kreće industrijalizacija. Prvi zabilježeni industrijski pogon, nazvan „Poduzeće za mehaničku preradu drveta“, osnovao je Guido Rutgers 1899. godine u tadašnjoj Han Kompaniji-Vitezu. U njemu je izgrađena je parna pilana i pogon za impregnaciju drveta. Zatim Giovanni Schucani 1900. godine gradi u Kruščici, južno od Viteza, parnu pilanu s deset gatera. Već 1909. uz znatan porast stanovnika, u Kruščici rade dvije pilane. U vrijeme austrijske industrijalizacije, Kruščica je postala veća i od Viteza.²¹

¹⁶ Barešić, Grebenar, *Memento: Franjevačka bolnica dr. fra Mate Nikolića*, Franjevačka bolnica dr. fra Mate Nikolić; Nova Bila, 1995. str. 9.

¹⁷ Kepić, Kozina, *Župa Vitez sv. Juraj mučenik*, MultimediaPrint; Vitez, 2011., str. 12-15.

¹⁸ Isto, str. 16-17.

¹⁹ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 7.

²⁰ Stipović, Kocaj, Čilić, *Vitez, grad i općina*, Sutton Široki Brijeg; Vitez, 2008., str. 41-42.

²¹ Isto, str. 42-44.

Prva osnovna škola počela je raditi 1904./1905. u zgradi današnjeg Općinskog suda. Druga se otvara na području Han Kompanije 1924. godine, a u Biloj 1928. Prva je pošta također otvorena u Han Kompaniji 1910., a telegraf 1914.²²

U razdoblju između dva svjetska rata, za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, nije bilo novih pomaka u industrijalizaciji, ali postojeći su pogoni nastavili s radom. Međutim, razvija se i poljoprivredna djelatnost, a uz nju još trgovačka i zanatska. U Vitezu je zabilježeno 30 zanatskih radnji i 23 trgovačke radnje. U Vitezu se i dalje radi impregnacija drveta, jedna od 6 u cijeloj kraljevini.²³

Za vrijeme Drugog svjetskog rata općina Vitez formirana je na osnovi zakona NDH. U ovom je razdoblju značajno istaknuti, posebno s obzirom na događaje koji će se kasnije opisivati, jedinstvo Hrvata i Bošnjaka na području općine. Naročito se očitavalo kroz institucije vojske, policije, obrazovanja, zdravstva te gospodarstva i ukupne infrastrukture. Općina je za rata bila poprište teških borbi između domobranskih i njemačkih nasuprot partizanskih postrojbi. Dana 18. lipnja 1943. godine I. proleterska brigada je čak nakratko zauzela Vitez, a u borbama je porušena i pruga Busovača-Lašva-Vitez. U listopadu 1944. Vitez je ponovo pao u partizanske ruke kad su provedene operacije kojima je bio cilj zauzimanje Travnik. Nažalost, o razdoblju neposredno nakon rata nema informacija; nije bilo svjedočenja ljudi, iako je bilo povratnika onih koji su preživjeli Bleiburg.²⁴

Nakon završetka rata u jeku Jugoslavenske industrijalizacije i urbanizacije, razvija se i Vitez. Modernizacija prve Jugoslavije bila je primarno fokusirana na već postojeće gradske centre i nastavljena na procese iz 19. stoljeća dok je većina zemlje još bila ruralna.²⁵ U novoj Jugoslaviji, kontekst se potpuno promijenio te je nova socijalistička država imala velike ambicije – pretvoriti državu iz ruralnog u urbanističko i industrijsko društvo i jačanje proletarijata kao neophodnost za izgradnju socijalističkog društva. Prva faza socijalističkog urbanizma tako je imala i ideološke i pragmatične ciljeve.²⁶ Trebalo je, dakle, modernizirati državu, a u isto je vrijeme pripremiti za novi oblik vlasti. Stanovanje je tu važno jer ga s društvenog stajališta definiramo kao zadovoljenje stambenih potreba definiranih društvom. Određuju ga civilizacijski nivo, stupanj razvoja društva, karakter proizvodnih odnosa, politika

²² Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 7.

²³ Stipović, Kocaj, Čilić, *Vitez, grad i općina*, Suton Široki Brijeg; Vitez, 2008., str. 45.

²⁴ Isto, str. 46-47.

²⁵ Mrduljaš, Kulić, *Unfinished Modernisations, between utopia and pragmatism*, Croatian Architect's Association; Zagreb, 2012., str. 8.

²⁶ Isto, str. 9.

razvoja, povijesni, kulturni i drugi čimbenici.²⁷ Dakle, da bi Jugoslavija došla u rang drugih država pobjednica u Drugom svjetskom ratu, modernizacija je bila nužna pa tu dolazi do daljnjeg razvoja Viteza unutar ovoga procesa.

Godine 1950., rješenjem predsjednika vlade FNRJ, osniva se u Vitezu poduzeće „202“, kasnije nazvano Poduzeće kemijske industrije „Slobodan Princip Seljo“. Izgradnja počinje odmah, a uključuje nove stambene zgrade, prugu i nužne putove. S radom je počelo 1952. godine. Prva stambena zgrada dovršena je 1954. Dolaskom novih zakona o radu poduzeće se transformira u RO „SPS“, RO „Vitezit“ i RO „Sintevit“.²⁸ U pogonima „SPS-a“ proizvodio se raketni barut, flegmatizatori, antifriz, „Vitezita“ privredni eksploziv i štapin, a unutar „Sintevita“ pvc-granulati, ekstruzija i prerada pvc-a. Vitez na krilima ove industrije, ali i drugih, poput Industrije građevinskih materijala „Bosna“ i eksploataciji dolomita postaje moderan grad.²⁹ U ovom razdoblju grad je dobio nove objekte kao što su Dom kulture (danas Hrvatski dom), olimpijski bazen, gradski stadion, srednju i osnovnu školu.³⁰

Kroz ovo razdoblje prema popisima stanovništva može se vidjeti da je od 1961. godine pa sve do rata ovdje živio podjednak broj hrvatskog i bošnjačkog stanovništva. Prvi popis iz 1961. pokazuje da je tu 7835 Hrvata (49%), 6058 Muslimana (41%), 1576 Srba (10%) i 674 ostalih. Prema popisu iz 1991. vidimo da je sličan omjer, uz dosta veće brojke. Tu je već Vitez došao sa 16000 stanovnika na skoro 28000. Hrvata je 12679 (46%), Muslimana 11471 (41%), Srba 1502 (6%) i 2076 ostalih (7%).³¹

Također, u ovom razdoblju svjedočimo o mirnoj i suradničkoj koegzistenciji stanovnika različitih nacija. To najbolje pokazuju društvena i sportska udruženja u kojima su, gledajući cjelokupno razdoblje, podjednako sudjelovali i bili istaknuti članovi i Hrvati i Muslimani. Ovaj je podatak bitno posebno istaknuti jer će dolaskom rata i u poslijeratnom razdoblju ti odnosi biti narušeni do neprepoznatljivosti. Najbolji primjer nam je Nogometni klub Vitez koji je s radom počeo pod imenom NK „Radnik“ još 1947.³² Tijekom godina klubom je prošlo mnogo nogometaša svih nacija, a najveći uspjeh u Jugoslaviji postignut je 1976. godine kada je klub ušao u Republičku ligu BiH. Istaknuti nogometaši su bili Fahrudin Trako, Željko Bajo, Miroslav Jurčević, Mirsad Pedljak, Franjo Kesten, Vlado Đotlo, Galib

²⁷ Seferagić, *Kvaliteta života i nova stambena naselja*, Sociološko društvo Hrvatske; Zagreb, 1988., str. 6.

²⁸ Stipović, Kocaj, Čilić, *Vitez, grad i općina*, Suton Široki Brijeg; Vitez, 2008., str. 51.

²⁹ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 8.

³⁰ Stipović, Kocaj, Čilić, *Vitez, grad i općina*, Suton Široki Brijeg; Vitez, 2008., str. 55.

³¹ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 7.

³² Čilić, Kocaj, *66 godina NK „Vitez“*, Suton Široki Brijeg; Vitez, 2013. str. 16.

Mujčić i drugi.³³ Upravo je po imenima istaknutih pojedinaca očito da su u vrijeme najvećeg dostignuća uspješno koegzistirale nacije koje će uskoro biti u međusobnom ratu, dok će jedan od pokazatelja podjele biti i sport.

3. KRIZA JUGOSLAVIJE I POLITIČKA PREVIRANJA U BIH DO PROGLAŠENJA NEOVISNOSTI

U svom radu o ratu u BiH, profesor Vlado Šakić promatra događaje sa socio-psihološkog stajališta te u njemu navodi govor Johna Majora u Donjem domu. On 23. lipnja 1993. kaže da je najveći uzrok događaja koji su prethodili u BiH jest raspad SSSR-a i nestanak discipline koja je držala pod kontrolom stare mržnje iz Jugoslavije. Jednom kad je te discipline nestalo, sve je to ponovno isplivalo na površinu.³⁴ S tim se slaže i Mrduljaš u svojoj doktorskoj disertaciji gdje navodi da se kohezivnost gubi nestankom Tita i Kardelja s političke scene.³⁵ To se poklapa i s razmatranjem sigurnosti u BiH na Desetoj sjednici predsjedništva SR BiH, gdje je aktivnost vanjskog i unutarnjeg neprijatelja, posebno nakon Titove smrti, sve drskija i agresivnija. Jedno od posebno naglašanih djelovanja jest djelovanje Rimokatoličke crkve.³⁶ Tom stanju ne pomaže ni gospodarska kriza koja trese Jugoslaviju te su spomenute 1982. godine u državi na snazi mjere poput podjele bonova stanovništvu, a dinar je bezvrijedan. Radili su se kompromisi, stanje se pogoršavalo i pojavljuje se „gospodarski nacionalizam“ koji cjepka tržište. Jedine pozitivne promjene u gospodarstvu tog razdoblja odnose se na djelo Ante Markovića koji je uspio donekle smanjiti inflaciju i dugove.³⁷

Još jedna pojava karakteristična za to post-titovsko razdoblje jest i pojava nacionalizama u SR BiH, kako hrvatskih i muslimanskih, tako i srpskih za koje je osuđeno više osoba svih nacionalnosti, a kulminiralo je hrvatskim prosvjedima 1990. u Duvnu (Tomislavgrad). Ti su prosvjedi u Duvnu kasnije opisani kao buđenje zaboravljenog naroda, misleći pritom na Hrvate Bosne i Hercegovine.³⁸

Još jedan od događaja koji zasigurno nije pomogao očuvanju Jugoslavije jest Memorandum SANU iz 1986. koji svi vide kao početak novih, ali zapravo nastavak starih velikosrpskih ideja. Stav autora je ista stara tvrdnja o potrebi za kulturnom i nacionalnom

³³ Čilić, Kocaj, *66 godina NK „Vitez“*, Suton Široki Brijeg; Vitez, 2013. str. 49.

³⁴ Šakić, *The war in Bosnia and Herzegovina 1991.-1995.*, Zagreb, 2009., str. 67. DODATI LINK

³⁵ Mrduljaš, *Politička dimenzija hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa do međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine (travanj 1992.)*, Zagreb, 2006., str. 169.

³⁶ Lučić, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. godine*, Despot Infinitus; Zagreb, str. 2013.

³⁷ Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.*, Školska knjiga; Zagreb, 2006., str. 496.

³⁸ Lučić, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. godine*, Despot Infinitus; Zagreb, str. 115-135.

cjelovitosti srpskog naroda, bez obzira gdje on živi.³⁹ Kafedžić u svom radu i ide do toga da ga naziva planom za početak širih ratnih priprema za razbijanje SFRJ i uništenje Muslimana.⁴⁰

Paralelno s previranjima između republika kojima sve više dolazi do izražaja klimavost središnje vlasti, svjedočimo i međunacionalnim sukobima unutar same BiH. Ti sukobi više nisu izbijali samo u ruralnim sredinama zbog, kako je to objašnjavano, neuspjelog educiranja stanovništva. Sukobi su lagano ulazili i u gradske centre gdje se nalazila središnja vlast. Dakle, kako republičko vodstvo popušta, tako se sve više ta prividna koegzistencija različitih naroda testira. Definitivno se ne može reći da pravog mirnog i prijateljskog suživota nije bilo nigdje, ali kasniji će nam događaji pokazati da se ni on na razini cijele države nije mogao održati. Samo krajem 1989. republičko je vodstvo zabilježilo čak 42 incidenta koji su nastali na nacionalnoj osnovi, a najviše u Sarajevu, Tuzli, Mostaru i Banja Luci, najvećim gradovima u SR BiH.⁴¹

S takvim se stanjem ulazi u 1990. godinu, onu konačnog raspada SKJ. Već na samom početku godine, od 20. do 22. siječnja, održan je 14. kongres SKJ koji napuštaju slovenska i hrvatska delegacija, a njihove države raspisuju prve višestranačke izbore.⁴² Čin napuštanja kongresa označava i nestanak SKJ kao državnog tijela, a hrvatski i slovenski primjer slijede druge republike koje također održavaju prve višestranačke izbore. Ti su izbori u BiH donijeli pobjedu nacionalnih stranaka HDZ, SDA i SDS. Kafedžić, u svom radu kao strogi kritičar te politike, optužuje stranke da su potrošile godinu samo na raspored fotelja koji je na kraju išao po nacionalnom ključu 5:4:3 (SDA, HDZ, SDS). Također ih optužuje da su svojim djelovanjem samo dodatno proširili netrpeljivosti između naroda.⁴³ To stanje u zemlji najbolje koristi JNA koja u svim republikama gdje su izgubili izbore razoružava Teritorijalnu obranu i sve naoružanje sprema u svoja skladišta.⁴⁴

Usporedno s izborima na republičkoj razini, održavaju se i oni na nižim razinama. Tako u Vitezu na vlast dolazi HDZ koji formira općinski parlament sa SDA kao svojim partnerom. HDZ je odnio pobjedu i u sastavu Skupštine općine Vitez dobio 23 zastupnika, a

³⁹ Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.*, Školska knjiga; Zagreb, 2006., str. 585.

⁴⁰ Kafedžić, *Politika i rat : zapisi, sjećanja i članci*, Sarajevo, 2007., str. 56.

⁴¹ Lučić, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. godine*, Despot Infinitus; Zagreb, str. 141-142.

⁴² Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.*, Školska knjiga; Zagreb, 2006., str. 590.

⁴³ Kafedžić, *Politika i rat : zapisi, sjećanja i članci*, Sarajevo, 2007., str. 24.

⁴⁴ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 13.

njihov partner SDA 16. U podjeli same vlasti HDZ je dobio 5 vodećih mjesta, a SDA 4. U tom je trenutku stanje vezano za međunacionalne odnose u Vitezu opisano kao tolerantno.⁴⁵

Na razini same Jugoslavije koja je još uvijek formalno postojala, a čije se novo uređenje trebalo tek odrediti, stanje je bilo sve gore. Pregovaralo se o dva koncepta nove države; federalni su predlagale Srbija i Crna Gora, a konfederalni Hrvatska i Slovenija. BiH i Makedonija bile su neodlučne te su dvojile oko toga kome dati potporu.⁴⁶ Neodlučnost je zapravo najbolji opis politike Bosne i Hercegovine kroz iduće razdoblje, posebno kad je u pitanju djelovanje muslimanske strane s Izetbegovićem na čelu, što će se vidjeti u daljnjem tekstu. Kad su spomenuti pregovori propali, započinje rasprava o pravu republika na suverenost i naroda na samoopredjeljenje. Naravno, problem leži u činjenici da na prostorima Hrvatske i BiH postoji područje sa srpskom većinom koje Srbija smatra da ne pripada njima. Države se mogu izdvojiti, ali ne i oni dijelovi gdje su Srbi većina. To odbija Hrvatska te Muslimani i Hrvati iz BiH. Sljedeće što Hrvatska radi jest da sredinom 1991. proglašava nezavisnost.⁴⁷ Ovdje treba napomenuti da se puno prije proglašenja neovisnosti pojedinih republika nazirao totalni raspad Jugoslavije. Naime, u izvještaju koji je izašao u javnost CIA je već u listopadu 1990. predvidjela da će Jugoslavija kao federalna država prestati postojati u roku od godine dana, a potpuno nestati u dvije. Procijenjeno je da će mješavina nacionalnog ponosa, vjerskih i kulturoloških razlika biti sile koje će vući u tom smjeru, a Sloveniju i Hrvatsku ocjenjuju kao države više okrenute zapadu za razliku od Srbije. Isti izvještaj naglašava Bosnu i Hercegovinu kao moguće poprište najvećeg nasilja zbog etničkih razlika unutar države.⁴⁸

I dok Hrvatska, kao zemlja koja u tom trenu zna što želi, proglašava neovisnost i započinje sukobe s pobunjenim Srbima, u Bosni i Hercegovini stanje nije ni izbliza tako jednostavno. Novonastala koalicija, koja službeno nije koalicija već tkz. Partnerstvo, imala je probleme i kršenje dogovora u samom početku. Kad se glasalo za predsjedništvo, HDZ je svojim simpatizerima podijelio listiće na kojima su uz njihove kandidate bili zaokruženi i kandidati ostalih nacionalnih stranaka za predsjedništvo, dok SDA to isto nije učinio za njih. Tako je za predsjednika izabran Izetbegović, a možda je to mogao biti Nijaz Duraković da nije bilo ovih glasova.⁴⁹ Idući je test bio još teži, a pokazao je svu nefunkcionalnost ove vlade.

⁴⁵ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 10-11.

⁴⁶ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 13.

⁴⁷ Isto, str. 14.

⁴⁸ Central Intelligence Agency, *Yugoslavia transformed. 1990.*, pristupljeno 25.8.2020., <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/1990-10-01.pdf>

⁴⁹ Lučić, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. godine*, Despot Infinitus; Zagreb, str. 287.

Sad kad je vlast uspostavljena, trebalo se odlučiti kakva je budućnost Bosne i Hercegovine te uključuje li ona ostanak ili izlazak iz Jugoslavije, a svaka je strana ovdje pokazala da će najprije štiti nacionalne interese, ponekad i prikrivene kao interese cjelokupne BiH. Sve tri stranke u početku su bile spremne na ostanak Bosne i Hercegovine u sastavu Jugoslavije, ali svaka sa svojom idejom državnopravnog uređenja. Srbi bi, naravno, u takvom uređenju i dalje imali većinu u cijeloj državi tako da nisu htjeli ni čuti ideju o odvajanju. HDZ se po uzoru na svoju „bratsku“ stranku u Hrvatskoj zalagao za konfederativno uređenje kako bi BiH imala jednakopravni status, a sama država bi se sastojala od tri jednaka konstitutivna naroda. S hrvatske je strane također bilo naglašeno da se ovi stavovi mogu promijeniti u slučaju pokušaja ostvarivanja velikosrpskih težnji. SDA je također bila spremna ostati u takvoj Jugoslaviji jer su već imali većinu u državi. Iako je to poricano više puta, kasnijim činovima vidjet će se da ni njima nije bio cilj multietnička BiH, već isključivo nacionalni interesi za koje su uglavnom optuživali druga dva naroda.⁵⁰ U ovakvim okolnostima Kafedžić ne izgleda kao prestrog kritičar stanja. On ovu vlast opisuje kao ljude koji su tu došli, a nemaju pojma što će s njom iako smatraju da je moraju braniti svim silama. HDZ i SDA u nepovjerenju rade SDS-u iza leđa te produbljuju neprijateljstvo, sve više izlaze na vidjelo nacionalne ambicije svake skupine, a stanje je sve neizvjesnije.⁵¹ Početkom 1991. došao je prijedlog o Deklaraciji nedjeljivosti BiH od strane SDA, međutim odbijaju ga iz redova SDS-a. Nove runde pregovora nakon toga nisu donijele ništa dobroga. U srpnju 1991. godine došlo je do pregovora Muslimanske Bošnjačke organizacije (MBO) uz Izetbegovićevu odobravanje i SDS-a iza leđa hrvatske strane. BiH bi ostala u Jugoslaviji, a SDS bi odustao od regionalizacije. Iako su prihvatili dogovor, muslimanska je strana na kraju odustala. Vodstvo HDZ-a na ovo je odgovorilo prijetnjom dizanja ustanka.⁵²

Usred općeg nereda na političkoj sceni BiH došlo je i do odcjepljenja dijelova teritorija BiH, a zatim i prve agresije na njezinom teritoriju. Nakon svih neuspjelih pregovora Srbi otpočinju proces teritorijalizacije BiH, točnije u rujnu 1991. nastaju Srpska autonomna oblast (SAO) Istočna Hercegovina, a zatim SAO Bosanska Krajina.⁵³ Nakon toga, dana 30. rujna, teritorijalne četničke jedinice uz podršku JA upadaju na područje sela Ravno iz smjera

⁵⁰ Mrduljaš, *Politička dimenzija hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa do međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine (travanj 1992.)*, Zagreb, 2006., str. 192.

⁵¹ Kafedžić, *Politika i rat : zapisi, sjećanja i članci*, Sarajevo, 2007., str. 65.

⁵² Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 44.

⁵³ Mrduljaš, *Politička dimenzija hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa do međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine (travanj 1992.)*, Zagreb, 2006., str. 199.

Trebinja. Selo je spaljeno, stradao je hrvatski narod, a preživjeli su odvedeni u logore.⁵⁴ Iduće što se dogodilo nakon ovog očitog čina agresije izjava je predsjednika Predsjedništva BiH Alije Izetbegovića. On 6. listopada 1991. objašnjava kako je trenutna krivica za situaciju najmanje na vladajućoj postavi, iako je njihova politika nedjelovanja dovela do toga da jedna strana može raditi praktički što hoće. Iako je napadnut teritorij BiH, on tvrdi da ovo nije „naš“ rat i kako oni u njemu neće sudjelovati. Iako to ne znači da samim time i druga strana neće u njemu sudjelovati. On time izjavljuje da je jedna strana spremna mirno gledati dok biva napadnut jedan od naroda na teritoriju zemlje za čiju se cjelovitost službeno zalaže.⁵⁵ Nije potrebno naglasiti kako se ova posljednja izjava kosi s Izetbegovićevom izjavom s već spomenute sjednice kad je predstavljena Deklaracija o nedjeljivosti gdje Izetbegović kaže da bi „zbog suverene Bosne žrtvovao mir, a da ne bi zbog mira žrtvovao suverenu Bosnu“. Dakle, zaprijetio je ratom, Bosna je napadnuta, a njegova je odluka ne činiti ništa.⁵⁶

Prvi konkretan potez koji službena vlada BiH čini jest proglašenje Akta o reafirmaciji suverenosti Republike BiH 15. listopada 1991. Tim se aktom predstavnici BiH povlače iz rada saveznih organa dok se ne postigne dogovor svih republika u sastavu Jugoslavije. Jedini koji to ne priznaje jest SDS koji nastavlja s akcijom osnivanja svojih oblasti. Također je na nivou Predsjedništva i Vlade BiH donesena odluka da se novaci i rezervisti ne šalju u JNA.⁵⁷ Potaknuta srpskim osnivanjem svojih pokrajina, kao i neodlučnošću središnje vlade da čini išta u svrhu zaštite napadnutih i odcijepljenih područja BiH, osniva se 18. studenog 1991. Hrvatska zajednica Herceg-Bosna (HZHB).⁵⁸

Kod ovih posljednjih događaja velik je razlaz u mišljenjima pojedinih autora. Franjković tvrdi da ga osnivanje Hrvatskih zajednica podsjeća na SAO i da hercegovački dio HDZ-a ovim potezom destabilizira državu, dok je država u tom trenutku već rascijepljena i u ratu u kojem može izgubiti još više. On također Izetbegovićevu politiku inertnosti vidi kao jedinu logičnu u tom trenutku.⁵⁹ S druge strane, Kafedžić tvrdi da je takva politika glavni krivac za trenutno stanje u BiH; opisuje poteze SDA paranoičnim te smatra da je rat neizbježan.⁶⁰ Mrduljaš proziva HZ zbog isključivanja nehrvatskog stanovništva s pozicija

⁵⁴ Franjković, *Balkan u crnini*, Split, 2009., str. 74.

⁵⁵ Izjava Alije Izetbegovića o ratnim sukobima između Hrvata i Srba 6.10.1991., pristupljeno 30.7.2020., <https://www.youtube.com/watch?v=fRAUoqx4tQw>

⁵⁶ Lučić, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. godine*, Despot Infinitus; Zagreb, str. 299.

⁵⁷ Franjković, *Balkan u crnini*, Split, 2009., str. 107.

⁵⁸ Sančević, *Pogled u Bosnu: zapisi veleposlanika*, Naprijed; Zagreb, 1998., str. 115.

⁵⁹ Franjković, *Balkan u crnini*, Split, 2009., str. 108.

⁶⁰ Kafedžić, *Politika i rat : zapisi, sjećanja i članci*, Sarajevo, 2007., str. 68.

vlasti,⁶¹ ali ne uzima u obzir situaciju u cijeloj BiH koja stvara nepovjerenje među narodima gdje jedan realnije gleda na situaciju i sprema se na obranu te države, dok vodstvo drugoga pasivno promatra. Kontraargument na Franjkovićevu usporedbu HZ sa SAO najbolje je primijetio Sančević koji naglašava kako je HZHB i dalje integralni dio BiH. U prilog tome idu svi dokumenti koji najprije počinju s „Republika Bosna i Hercegovina“.⁶²

Normalizaciji stanja u BiH, koja se u ovom trenutku svakako činila nemoguća, nije pomogla ni Badinterova komisija koja je ustvrdila da većinski narod u zemlji zapravo predstavlja državotvorni i kao takav je nosilac državnosti, što u BiH nikako nije moglo proći i samo je pogoršalo odnose.⁶³

Početkom 1992. svjedoči se i prvom pokušaju mirnog rješenja i podjele BiH. Europska je zajednica (EZ) u Lisabonu organizirala sastanak predstavnika triju naroda BiH i ponudila plan. Taj prvi plan, nazvan *Cutileirov plan* prema članu Carringtonove pregovaračke misije, predlaže BiH sastavljenu od 3 konstitucionalne jedinice po nacionalnom ključu, uzimajući u obzir raspored stanovništva.⁶⁴

S ovakvim kaosom na svim razinama Bosna i Hercegovina konačno dočekuje svoj referendum o neovisnosti proveden od 29. veljače do 1. ožujka 1992. godine. Odluka o referendumu donesena je u Skupštini SR BiH 25. siječnja 1992. godine i za nju su glasali svi zastupnici osim SDS-a i Srpskog pokreta obnove (SPO). I dok su HDZ i SDA pozivale svoje građane da izađu na referendum u što većem broju, srpske strukture su ga osuđivale i najavljivale da Srbi na njega neće izaći. Za vrijeme održavanja referenduma SDS postavlja barikade u Sarajevu kako bi omeo prikupljanje glasačkih kutija. Konačni rezultati provedenog referenduma objavljeni su 9. ožujka 1992. godine. Od približno 3250000 građana s pravom glasa, na referendum je izašlo i glasalo 64,3 %. Od toga njih 99,4 % glasa za neovisnu i suverenu BiH. Referendum je uspješno sproveden u 107 od 109 bosansko-hercegovačkih općina, a izuzetci su bili Drvar i Bosansko Grahovo.⁶⁵ Kao odgovor na referendum već je 28. veljače osnovana Srpska Republika BiH i izglasan je ustav. Srpski predstavnici nakon referenduma napuštaju ustanove BiH i u travnju započinju otvoreni sukobi.⁶⁶ Za sukobe koji predstoje treba spomenuti izvještaje američke agencije CIA još iz prosinca 1991. godine, a u njima je navedeno kako će sukobi koji prijete izbiti na području Bosne i Hercegovine biti još

⁶¹ Mrduljaš, *Politička dimenzija hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa do međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine (travanj 1992.)*, Zagreb, 2006., str. 210.

⁶² Sančević, *Pogled u Bosnu: zapisi veleposlanika*, Naprijed; Zagreb, 1998., str. 116.

⁶³ Kafedžić, *Politika i rat : zapisi, sjećanja i članci*, Sarajevo, 2007., str. 77.

⁶⁴ Sančević, *Pogled u Bosnu: zapisi veleposlanika*, Naprijed; Zagreb, 1998., str. 133.

⁶⁵ Jurčević, *Odnos Republike Hrvatske prema Bosni i Hercegovini : 1990.-1995*, DIS : Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; Zagreb, 2009., str. 132-133.

⁶⁶ Lučić, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. godine*, Despot Infninitus; Zagreb, str. 367.

gori i teži za kontrolirati od onih u Hrvatskoj. Iako se još nadaju mirnom rješenju, CIA smatra da je u tom trenutku moguć samo jedan miran ishod, a to je podjela zemlje. Što se tiče stanja na terenu, zbog blokada je putovanje noću onemogućeno, a postoje izvještaji da Srbi već raseljavaju Muslimane i Hrvate s područja koja smatraju svojim.⁶⁷

4. USTROJ VOJNIH SNAGA

Porast napetosti i netrpeljivosti na području Bosne i Hercegovine doveo je do masovnog naoružavanja daleko prije uspostave službenih vojnih snaga u zemlji. Republički MUP imao je podatke iz 1991. koji nam govore da je 92 tisuće Muslimana prijavilo 110 tisuća komada oružja, 132 tisuće Srba imalo je 157 tisuća komada oružja, a Hrvati među 43 tisuće ljudi imaju 52 tisuće komada, iako se smatra da je realni broj nekoliko puta veći od toga.⁶⁸ Uz ovo treba dodati i naoružanje koje ima JNA i koje ne ulazi u ovaj broj, a već je spomenuto da su svoje naoružanje povećali i razoružavanjem Teritorijalne obrane BiH. U ovakvoj situaciji nužna je potreba za vojskom koja će braniti područje BiH i tako nastaju pojedine vojske, naravno, kao i sve ostalo u BiH po nacionalnom ključu. Od 1991. godine naoružavanje je bilo otežano jer je uveden embargo na uvoz oružja. Zbog tog čina možemo razumjeti zašto su stanovnici Hrvatske i BiH ovo shvatili kao čin prihvaćanja srpske strane od Međunarodne zajednice, a da su oni prepušteni sami sebi.⁶⁹

Uz problem naoružanja, novoosnovane vojske koje će se usprotiviti Srbima također će biti suočene s problemima vojne organizacije, manjkom iskustva, uvježbanosti, učinkovitosti zapovjedništva i manjkom komunikacije. Logistička potpora bila je slaba, a zračna nepostojeća. Također je postojao problem kadra, točnije časnika kojih je bilo jako malo te je sve iskustvo koje su imali stečeno u JNA.⁷⁰

Po pitanju broja vojnika koji su bili na ovom području podaci su nepouzdana i variraju ovisno čija je procjena. Ako se promatra samo Srednja Bosnu, procjenjuje se da je HVO u vrijeme početka sukoba s ABiH imao oko 8 tisuća vojnika naspram otprilike 82 tisuće pripadnika Trećeg korpusa ABiH. Međutim, treba uzeti u obzir da nisu svi vojnici 3. korpusa bili na ovom dijelu bojišta, već otprilike njih 26 tisuća. U samom Vitezu bilo je oko 2200

⁶⁷ Central Intelligence Agency, *Bosnia-Herzegovina: On the Edge of the Abyss*, pristupljeno 25.8.2020., <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/1991-12-19.pdf>

⁶⁸ Kulenović, *Pripreme za rat i početak rata u Bosni i Hercegovini 1992., 1997.*, str. 95., pristupljeno 26.8.2020., file:///C:/Users/User/Desktop/Diplomski/05_Kulenovic.pdf

⁶⁹ Šakić, *The war in Bosnia and Herzegovina 1991.-1995.*, Zagreb, 2009., str. 87., pristupljeno 26.8., https://www.slobodanpraljak.com/knjige/sakic_msc6450r0000258218.pdf

⁷⁰ Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 49.

pripadnika HVO i 2000 vojnika ABiH. No važno je napomenuti da je HVO imao angažirane sve raspoložive snage, a ABiH i veliku rezervu. Što je rat duže trajao, to je omjer bivao sve veći u korist ABiH jer HVO nije imao načina zamijeniti ranjene i poginule.⁷¹

4.1 HRVATSKO VIJEĆE OBRANE

Na razini cijele HZHB, HVO je službeno osnovan u Mostaru 8. travnja 1992. godine, a njegova je zadaća bila zaštita hrvatskog stanovništva u čitavoj HZHB. U Zagrebu su dana 21. srpnja 1992. godine Tuđman i Izetbegović dogovorili da HVO bude dio oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine, a 6. kolovoza to je potvrdilo Predsjedništvo BiH.⁷² Uz ovo treba spomenuti kontradiktornost nekih tvrdnji. Dosta autora, uključujući kao primjer i ranije navedenog Kulenovića, naziva HVO paravojnom skupinom.⁷³ To je jedna od kontroverzi koje će se vući kroz ovaj rat, a to je da je za svaki narod sve ono što je izvan sastava njihove vojske zapravo paravojna skupina.⁷⁴

Glavni je problem bio što je organizacija morala započeti ni iz čega. Nisu postojale ranije strukture, već su se koristili postojeći krizni štabovi HDZ-a BiH i općinskih političkih organizacija. Isprva je svaka općina bila odgovorna za svoju obranu, a kasnije se to raspoređuje u 4 operativne zone od kojih je stožer Treće operativne zone ili OZ Srednja Bosna bio Vitez. Zatim se unutar Operativne zone reorganiziraju niža teritorijalna zapovjedništva u Operativne grupe (OZ). Nad Vitezom, kao i ostatkom Lašvanske doline, nadležnost je dobila Prva operativna grupa.⁷⁵

Jedno od ranijih organiziranih djelovanja, iako na lokalnim područjima, bile su seoske straže. Od 1991. i širenja borbi, stanovnici mnogih sela udruživali su se u seoske straže radi mogućeg napada od strane Srba, ali i rastućeg kriminala. Negdje su one bile i multietničke organizirane dogovorom između Hrvata i Muslimana, a ponegdje i Srba. Iako nisu bile u sastavu HVO-a, iz njihovih su redova uzimani dobrovoljci za HVO.⁷⁶

Što se tiče samog HVO-a, on je bio organiziran na pješačkim brigadama i samostalnim bojnama. Do kraja 1993. one su bile vezane za matično područje, za razliku od brigada JNA

⁷¹ Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 51-51.

⁷² Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 169-170.

⁷³ Kulenović, *Pripreme za rat i početak rata u Bosni i Hercegovini 1992., 1997.*, str. 102., pristupljeno 26.8.2020., file:///C:/Users/User/Desktop/Diplomski/05_Kulenovic.pdf

⁷⁴ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 167.

⁷⁵ Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 59.

⁷⁶ Isto, str. 59.

koje su bile manevarske. Od početka do kraja rata struktura brigada bila je pretežno pješačka, dok su ostali rodovi bili slabo zastupljeni. Imale su pri zapovjedništvu logističke baze, a pri nekima i mješovite divizije topova i oklopne bojne.⁷⁷ One u Srednjoj Bosni bile su dobro naoružane i opremljene, ali ograničene u mogućnosti izvođenja vojnih akcija. Njihova je svrha bila uglavnom defanzivna.⁷⁸

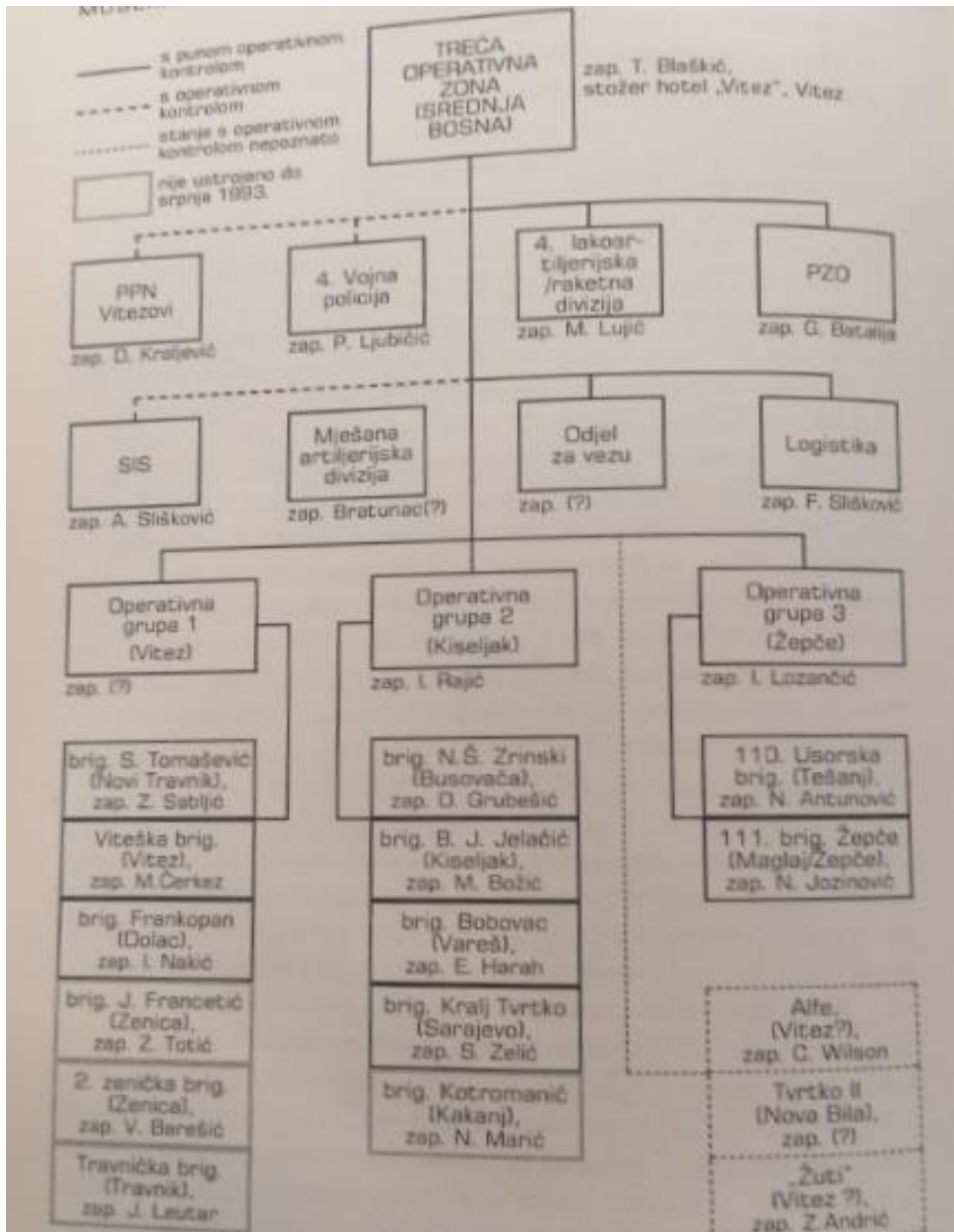
Još jedan dio HVO-a činila je vojna policija koja je bila organizirana po uzoru na HV, a osnovana je također početkom travnja 1992. u sklopu općinskih postrojbi HVO-a. U Vitezu je djelovala 4. bojna Vojne policije i bila je nadležna za OZ Srednja Bosna. Najveću promjenu doživjela je u ljeto 1993. kad su po uzoru na RH osnovane lakojurišne bojne, ali to je brzo ukinuto i njihovo je ljudstvo preraspoređeno.

Nadalje, treba spomenuti i postrojbe MUP-a koje se ustrojavaju zbog ratne opasnosti. To su bile male postrojbe pri policijskim stanicama i upravama na području BiH. Jedna od takvih je i ona u Travniku. PU Travnik osniva 1992. u lipnju Postrojbu posebnih namjena policije. Padom Travnika oni većinu svoga djelovanja provode u Vitezu i jedan je od glavnih zadataka bilo vraćanje probijenih linija. Kasnije neki od njenih članova postaju dio Specijalne postrojbe policije sa sjedištem u Mostaru.⁷⁹

⁷⁷ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 173-175.

⁷⁸ Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 61.

⁷⁹ Ur. Mihalić, Goran, *Specijalna policija u domovinskom ratu 1990. – 1996.*, Agencija za komercijalnu djelatnost; Zagreb, 2017., str.503-510.

Slika 3. Treća operativna zona (Srednja Bosna)

4.2 ARMIJA BOSNE I HERCEGOVINE

Strukture novoosnovane ABiH uglavnom je temeljena na organizaciji TO JNA, koja se u nekoliko općina grupirala u vijeća Teritorijalne obrane. Još u siječnju 1991. JNA je naredila razoružavanje svih jedinica Teritorijalne obrane i skladištenje oružja u skladišta pod kontrolom JNA. Izetbegović je tu odluku prihvatio, no u mnogim općinama Muslimani i Hrvati su se oglušili na te naredbe i zajednički zauzeli naoružanje i opremu. Armija je u početku imala i članove hrvatske nacije, ali s vremenom se i u njoj počinje isticati vjerski predznak i Hrvati je napuštaju. Ivica Zeko, koji će s vremenom postati obavještajni časnik u OZSB HVO-a, kaže da je napustio TO u Travniku kad je postalo jasno da će samo Muslimani biti promovirani i stavljeni na više pozicije.⁸⁰ To je jedna od stvari koje Izetbegoviću spočitava i Kafedžić. On izravno kao krivce proziva rukovodeće koji su stalnim reorganiziranjem slabili učinkovitost vojske, a također i favoriziranje pripadnika muslimanske vjeroispovijesti i uvođenje vjerskog pozdrava kojim ABiH multinacionalni karakter.⁸¹ Zato nikako ne stoje izjave Mirjane Kasapović (i ostalih koji tvrde isto) gdje u članku o vrsti rata na području BiH kaže da se ABiH trudi biti višetnička vojska.⁸²

Jedan od glavnih problema ABiH kroz početno razdoblje, a i većinu rata jest pitanje naoružanja; od streljačkog do onog koje je mučilo i HVO, artiljerija i oklopna vozila. Iako je problem bio i već spomenuti embargo, također je probleme stvaralo loše kadrovanje i loša organizacija. Kafedžić i za to krivnju šalje u smjeru vodstva koje je bilo poslano u svijet s misijom prikupljanja sredstava, ali ona nisu bila uplaćivana na državni račun.⁸³

Ono čega ABiH nije nedostajalo, za razliku od HVO, jest ljudstvo, a pogotovo nakon dolaska novih izbjeglica na područje srednje Bosne.⁸⁴

Prije službenog nastanka Armije osnovana je Patriotska liga pod Seferom Halilovićem. Naredbom Izetbegovića da se ona proširi na cijelu BiH, osnovano je vojno vijeće u Selu Mehurići pokraj Travnika. Patriotska liga na kraju je nadzirala ukupno oko 120

⁸⁰ Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 66.

⁸¹ Kafedžić, *Politika i rat : zapisi, sjećanja i članci*, Sarajevo, 2007., str. 36.

⁸² Kasapović, *Bosna i Hercegovina 1992-1995: građanski rat, izvanjska agresija ili oboje*, Fakultet političkih znanosti; Zagreb, 2015., str. 40., pristupljeno 27.8., [file:///C:/Users/User/Desktop/Diplomski/Politicka misao 2 2015 37 61 KASAPOVIC.pdf](file:///C:/Users/User/Desktop/Diplomski/Politicka%20misao%202015%2037%2061%20KASAPOVIC.pdf)

⁸³ Kafedžić, *Politika i rat : zapisi, sjećanja i članci*, Sarajevo, 2007., str. 37.

⁸⁴ Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 67.

tisuća ljudi.⁸⁵ Ona pod svoje uzima Teritorijalnu obranu koja gubi taj naziv 23. lipnja 1992. te se preimenuje u Armiju Bosne i Hercegovine.⁸⁶

Već je spomenuto da je 3. korpus imao više od 80 tisuća ljudi i da je jedna od njegovih zona odgovornosti zahvaćala i OZSB. Pred kraj 1992. korpusi ABiH počeli su grupirati svoje brigade kako bi oformili operativne grupe (OG) slično kao i HVO, uz razliku da su imali više zadaća od same obrane i njihov se sastav mijenjao. Zatim u ožujku 1993. dolazi po zapovijedi Envera Hadžihasanovića, inače zapovjednika 3. korpusa, nova reorganizacija u 4 operativne grupe. Shrader za ovo objašnjava da mu funkcija nije baš najjasnija, iako prema zapovjedniku 3. korpusa ovo služi za efektivniju primjenu na terenu.⁸⁷ Međutim, ovo potvrđuje Kafedžićevu tvrdnju o stalnim promjenama u Armiji BiH.

Daljnja organizacija ABiH išla je u smjeru osnivanja brigada, pogotovo novim priljevom ljudi, najviše nakon pada Jajca. Te brigade nisu bile vezane za jedno područje, već korištene po potrebi i sastojale su se od tri do četiri pješačke bojne. Većina brigada u zoni 3. korpusa ustrojene su kao brdsko-planinske brigade. Neke su kasnije u sklopu 3. korpusa reorganizirane u motorizirane, a 301. bila je oklopna, iako sa samo 6 tenkova.⁸⁸

4.3 VOJNE SNAGE IZVAN SASTAVA HVO I ABIH

Osim službenih vojnih snaga dviju zaraćenih strana, u ovom su sukobu sudjelovale i skupine koje nisu bile formalno u njihovim sastavima. Neke veće, neke manje, ali zajedničko im je da lokalni zapovjednici nisu imali veliku kontrolu nad njima.

Prva je od njih HOS koji je djelovao i na teritoriju Republike Hrvatske. Štab HOS-a za Hercegovinu je osnovan 3. siječnja 1992. u Ljubuškom. U cijeloj BiH imao je oko 5000 pripadnika dobro naoružanih pješadijskim oružjem. Popularnost u BiH stekli su kao borci spremni za akciju i stavom da BiH prvo treba obraniti, a onda politički uređivati. Zbog toga, kao i zbog karizme Blaža Kraljevića, stekli su veliku popularnost među muslimanskim stanovništvom.⁸⁹

U samom je Vitezu djelovala postrojba naziva *Vitezovi* pod zapovjednikom Darkom Kraljevićem koji je ujedno bio i zapovjednik HOS-a za srednju Bosnu.⁹⁰ Smješteni su u

⁸⁵ Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 67.

⁸⁶ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 179.

⁸⁷ Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 70.

⁸⁸ Isto, str. 71-72.

⁸⁹ Franjković, *Balkan u crnini*, Split, 2009., str. 119.

⁹⁰ PPN Vitezovi, pristupljeno 28.8.2020., https://www.wikiwand.com/hr/PPN_Vitezovi

Osnovnu školu Dubravica, a brojnost im je bila oko 120 ljudi kojima su kasnije pristupili i izbjeglice iz drugih dijelova BiH. Glavne zadaće ove postrojbe bile su vraćanje izgubljenih područja, proboji neprijateljskih crta, izviđanja, prepadi i slične operacije.⁹¹ Iako Shrader ovdje precizno opisuje postrojbu, griješi svrstavši je kao dio HVO-a čiji je član postala tek nakon Kraljevićeve smrti. Postoji dovoljno drugih opisa gdje se jasno kaže da je Darko Kraljević i njegova postrojba u početku bila u sastavu HOS-a. Na primjer, u samom suđenju Kordiću spominje se on kao pripadnik HOS-a.⁹²

Pripadnici HOS u početku su sudjelovali u obrani skupa s onima HVO-a i ABiH, ali s vremenom je rasla netrpeljivost. Blaž Kraljević ističe kako su HOS-ovci počeli s pripremanjima prije svih ostalih. Ističe da to nije bilo lako jer novci emigracije idu ravno Mati Bobanu kojeg ne smatra pravim čovjekom za tu poziciju i izravno na njega stavlja krivnju pada Kupresa. Međutim, nije puno blaži ni prema muslimanskom vodstvu koje također optužuje za nepripremljenost vojske te da obje stranke vode skroz pogrešnu politiku.⁹³

Dakle, postoji totalno nepovjerenje između skupina, prema stanju na terenu u Vitezu sve se teže tolerira nekontrolirano ponašanje HOS-ovaca. Stanje se skroz zaoštava nakon ubojstva Blaža Kraljevića u kojem je prema svemu krivac HVO. Umalo dolazi do oružanog sukoba HOS-a i HVO-a. Ipak, snage HOS-a na kraju se implementiraju u HVO, a *Vitezovi* postaju Postrojba posebne namjene „Vitezovi“ (PPN Vitezovi).⁹⁴

Ni zapovjedniku 3. korpusa nije bilo drugačije sa Sedmom muslimanskom motoriziranom brigadom osnovanom u studenom 1992. To je bila elitna pokretna postrojba sastavljena od Muslimana naklonjenih islamskom fundamentalizmu. Raspoređena je tako da su njezini dijelovi korišteni za kritične zone i napadne akcije. Također se sumnjalo da su bliski s mudžahedinima i da primaju novac od Islamskog centra Mahmut efendije Karajlića iz Zenice.⁹⁵

Osim ove skupine, tu su bili i ostaci Patriotske lige, Muslimanske oružane snage (MOS), sastavljene od nekadašnjih pripadnika HOS-a. Uz njih su bile i Zelene Beretke te neke privatno osnovane i vođene bande poput „Sosne“, „Nanetovih“ i „Merčića“.⁹⁶

⁹¹ Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 80.

⁹² *Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, str. 161., pristupljeno 28.8.2020., https://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/tjug/bcs/010226.pdf

⁹³ Dadić, *Tenkovi su izašli iz zemlje*, Morski zvuk; Split, 2003., str. 27-29.

⁹⁴ PPN Vitezovi, pristupljeno 28.8.2020., https://www.wikiwand.com/hr/PPN_Vitezovi

⁹⁵ Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 84.

⁹⁶ Isto, str. 85

Ipak, s muslimanske strane, kao najpoznatiji borci izvan sastava ABiH, ostaju mudžahedini. Shrader pretpostavlja da ih je u Bosnu i Hercegovinu došlo oko 3 do 4 tisuće te da su bili nemogući za kontrolirati od strane zapovjednika 3. korpusa.⁹⁷ Marijan tu pak ima puno stroži pristup koji je vjerojatno bliži istini. Usporedio ih je sa srpskim paravojnim formacijama u Hrvatskoj i BiH koje izazivaju sukobe i amnestiraju JNA. Tako se 3. korpus odnosi prema mudžahedinima kad im se uputi prigovor na postupke ovih jedinica: ustvrde da nemaju kontrolu nad njima i time brišu odgovornost sa sebe.⁹⁸

4.4 OSTALI VOJNO-ORGANIZACIJSKI PROBLEMI S KOJIMA SE SUOČAVAJU OBJE VOJSKE

HVO i ABiH kroz međusobni su se sukob, kao i onaj sa srpskim jedinicama, suočavali sa sličnim problemima. Nikad nije uspostavljen učinkovit sustav zapovijedanja, nadzora i komunikacije iako Shrader ističe da je ovaj sustav, znan kao 3C (command, control, communication), teško dostići i u puno uvježbanijim i discipliniranijim vojskama, a u situaciji kakva je vladala u srednjoj Bosni to je bilo nemoguće. Otežavajući čimbenici u ovom provođenju bile su relativno nove vojne snage, smjene zapovjednika pod utjecajem politike, znatan broj samostalnih postrojbi te kaos koji je vladao.⁹⁹

Još jedan od problema koji je mučio ABiH bili su izraženi lokalizmi. Veći postotak boraca sam je nabavljao oružje i opremu, a uz to se nije nalazio u sastavu jedinica što je umanjivalo manevarsko djelovanje. U nekim korpusima postrojbe djeluju samostalno i bez ikakve suradnje.¹⁰⁰

I jedni i drugi imali su problem školovanih časnika. ABiH je imao ljude iz JNA, iako ne koliko i Srbi, ali opet ih je bilo više od Hrvata. Obrana velikog broja prostora oslanjala se na zapovijedanje običnih ljudi bez vojnog znanja. Na primjer, u srednjoj Bosni jedan od rijetkih bivših oficira JNA bio je Filip Filipović, ali u HVO-u je vladao antagonizam i nepovjerenje prema bivšim oficirima JNA.¹⁰¹

⁹⁷ Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 89.

⁹⁸ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 185.

⁹⁹ Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 75.

¹⁰⁰ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 184-185.

¹⁰¹ Isto, str. 176.

5. POLITIKA I RAT U BIH DO IZBIJANJA MUSLIMANSKO-HRVATSKOG SUKOBA

Otvorenim napadom Vojske republike Srpske (VRS) na teritorij Bosne i Hercegovine počinje nova etapa u ovom ratu. Prikazano stanje u BiH u tom trenutku ne može biti lošije. Srpski dio države odvojio se i sada želi vojno osvojiti i ostatak, a druga dva naroda, koja su napadnuta od strane istog neprijatelja, vode različitu politiku i potpuno se razlikuju u pogledu uređenja države.

Iako je službeno rat počeo 6. travnja 1992. napadom na Sarajevo, već je prije njega napadnuta Bijeljina na dan 1. travnja iste godine.¹⁰² Ranije je spomenut i napad na Ravno koji Predsjedništvo BiH u pokušaju traženja njima pogodnog rješenja ne karakterizira kao agresiju. Bijeljina je komunikacijski značajna jer je sjecište dva kraka: sjevernobosanskog i istočnobosanskog. Kontrola grada omogućava Srbima kontrolu i ovoga kraja te osiguravanje zaleđa prema Srbiji. Brutalnost kojim je napad izvršen i pokazivanje opremljenosti jedinica imale su cilj zastrašiti stanovništvo.¹⁰³

Također, jedna od kontroverzi ovoga rata jest i sama njegova karakterizacija o tome kakva je to uopće bila vrsta sukoba. U njemu sudjeluju 3 naroda, od kojih su dva u početku žrtve agresora, a na kraju međusobno zarate. Mirjana Kasapović, već ranije navođena u vezi jednog neslaganja sa njezinim tvrdnjama, u svom radu razmatra ovu situaciju sa svih strana i pokazuje koliko je zapravo kompleksna ova situacija. Tri su zaraćene strane od kojih svaka samo vlastitu vladajuću strukturu smatra legitimnom i koje na različite načine interpretiraju utjecaje vanjskih država, a svaka ima potpuno drugačiju ideju vođenja države.¹⁰⁴

Za to se vrijeme u Predsjedništvu BiH pokazala sva nesposobnost vladajuće strukture. Nakon izbijanja nereda u Sarajevu prvi je potez bio izdavanje zapovijedi kojom se pokušava sve vojne formacije, izuzetak je JNA, podčiniti Sarajevu. Potpiruje se antagonizam prema HVO-u koji tu naredbu odbija uz obrazloženje da to ruši već postojeću strukturu. Oni pristaju samo na suradnju s drugim formacijama. To obrazloženje ima smisla jer su se ipak već duže opskrbljivali i pripremali protiv eventualnog napada, za razliku od službenog Sarajeva koje još uvijek ne shvaća da ovo jest i „njihov rat“. Izetbegović zatim pokušava pronaći aranžman

¹⁰² Franjković, *Balkan u crnini*, Split, 2009., str. 141.

¹⁰³ Isto, str. 141.

¹⁰⁴ Kasapović, *Bosna i Hercegovina 1992-1995: građanski rat, izvanjska agresija ili oboje*, Fakultet političkih znanosti; Zagreb, 2015., pristupljeno 27.8.2020., file:///C:/Users/User/Desktop/Diplomski/Politicka_misao_2_2015_37_61_KASAPOVIC.pdf

s JNA kako bi ona postala vojska BiH, a čak ide i na sastanak u Skopju između člana predsjedništva SFRJ Branka Kostića i generala Blagoje Kostića.¹⁰⁵

Nakon ovog poteza Izetbegovića, vodstvo HZHB potpuno gubi povjerenje u njega i u Grazu 6. svibnja 1992. održava vlastiti sastanak između Mate Bobana i Radovana Karadžića. Za ovaj se sastanak saznalo jako brzo i razumjelo ga se kao konačni plan između Hrvata i Srba o podjeli Bosne i Hercegovine.¹⁰⁶ Na primjer, Erich Rathfelder uspoređuje Bobana s Karadžićem i tvrdi da na isti način želi podjelu BiH. Smatra da mu nije cilj multikulturalna BiH, već samo ona podijeljena po nacionalnom ključu. Ne postoji nikakva kritika prema trećoj strani BiH koja je, kao i prve dvije, podjednako kriva za stanje. Ne uzima u obzir ni dogovore koje je prihvaćala pa kršila ta strana, kao ni njezinu nezainteresiranost za ikakvom organizacijom zemlje u bilo kojem smislu, a najmanje vojnom. Isto tako, mora se uzeti u obzir da se, s obzirom na sve nepovjerenje iskazano od strane vodstva svake nacije, nameće logičan zaključak da se najmalobrojniji narod u ovom trenutku i boji uređenja države po unitarističkom principu. Nadalje, spominje se suradnja HVO-a, HOS-a i muslimanskih snaga u Mostaru kao pravi način djelovanja,¹⁰⁷ a propušta se primijetiti da je obrana Mostara službenom odlukom prepuštena HVO-u.¹⁰⁸

Napad na Sarajevo jedan je od najžešćih u cijeloj BiH. Dana 2. svibnja 1992. jedinice JNA pokušavaju zauzeti centar grada i zgradu Predsjedništva, ali su odbačene. Tog je dana Izetbegović zarobljen, ali su ga na kraju razmijenili za generala Kukanjca i jamstvo slobodnog izlaska JNA iz grada. Kroz travanj i svibanj uspostavile su se crte fronta oko Sarajeva, unutrašnji prsten opsade, koji ostaje sličan do kraja rata.¹⁰⁹

Kroz ostatak 1992. godine prisilna je suradnja između Muslimana i Hrvata nastavljena sve do listopada 1992. U rujnu iste godine Tuđman i Izetbegović potpisuju Dodatak Sporazumu iz srpnja i najavljuju organiziranje zajedničkog odbora za koordiniranje obrane protiv zajedničkog neprijatelja. U nastavku događaja zatražen je dolazak predstavnika HVO-a u vezi dogovora i ulaska HVO-a u „jedinstvenu komandu Armije Republike Bosne i Hercegovine“. Na dan 7. listopada u zgradu Predsjedništva dolazi brigadir Petković sa suradnicima, ali je odbijen ikakav razgovor. Sastanak je odgođen na 12. listopada, no predstavnici Armije se ni tada nisu pojavili. Ovo je bio konačni dokaz da ni strana koja

¹⁰⁵ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 102-103.

¹⁰⁶ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 103.

¹⁰⁷ Rathfelder, *Rat u Bosni i Hercegovini: reportaže i zapisi*, Durieux; Zagreb, 2000., str. 120.

¹⁰⁸ Sančević, *Pogled u Bosnu: zapisi veleposlanika*, Naprijed; Zagreb, 1998., str. 118.

¹⁰⁹ Franjković, *Balkan u crnini*, Split, 2009., str. 143.

kasnije uporno brani stav da je bila otvorena za suradnju za istu nije zainteresirana, a nedugo zatim započinje i otvoreni sukob između ove dvije strane.¹¹⁰

O stanju u BiH u trenucima izbjegavanja ovog sporazuma govori još jedan dokument iz CIA. U njemu se govori kako Izetbegović mora umiriti bosanske Hrvate i da mu je potrebna njihova prisutnost u vladi jer čine glavu i najefektivniju snagu koje se odupire srpskoj vojsci. Pritom napominje i da njegov ležerni pristup neće donijeti popularnost ni među muslimanskim stanovništvom.¹¹¹

6. RAT DOLAZI U VITEZ

Prije početka sukoba Muslimana i Hrvata na ovom su području samo određeni dijelovi srednje Bosne bili pod napadom, preciznije, sjeverozapadni dio Travičke općine. Također su bili bombardirani s područja Vlašića.¹¹² Međutim, to ne znači da se u Vitezu ništa nije događalo. Dok su se međunacionalni odnosi zaoštravali na razini BiH, isto se događalo i u ovom gradu i njegovoj okolici. HVO se priprema za rat dok je muslimanska strana još uvijek uvjerena u drugačiji ishod. Prvi su incidenti na ovom području vezani za Novi Travnik kada je tijekom 1991. i 1992. bilo pokušaja izvlačenja oružja iz poduzeća „Bratstvo“ u Novom Travniku što je spriječeno od strane lokalnih postrojbi. Ni Vitez nije pošteđen tih nemira. Nakon zauzimanja nekoliko vojnih skladišta JNA duž srednje Bosne, general Kukanjac zahtijeva povrat istih. Zahtjev je odbijen, a JNA 26. travnja 1992. bombardira Vitez.¹¹³

U istom razdoblju započinju i nova neslaganja između dvije nacije nakon zauzimanja jedne od vojarni u kojoj postrojbe ABiH nisu sudjelovale, ali su zahtijevale podjelu plijena.¹¹⁴

Kako se 1992. godina približavala kraju, tako su incidenti bivali sve brojniji. Tri takva incidenta koja uključuju benzinsku postaju u Novom Travniku, ubojstvo zapovjednika HVO-a u Travniku i blokadu postavljenu u naselju Ahmići.¹¹⁵ Preuzimanje crpke vojnici HVO-a nisu dopustili, već odstranjuju vojnu policiju ABiH s tog mjesta. To dovodi do širenja neprijateljstva u cijelom području i nekoliko sukoba. Jedna od otežavajućih okolnosti za HVO u tim sukobima je i taj što je velik dio postrojbe PPN Vitezovi poslan na bojište u Jajce pa su samim time dosta oslabljeni. Ipak, u samom Vitezu HVO stavlja grad pod nadzor i uhićuje

¹¹⁰ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 106.

¹¹¹ Central Intelligence Agency, *Balkan crisis: situation report*, pristupljeno 28.8.2020., https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0005451468.pdf

¹¹² Franjković, *Balkan u crnini*, Split, 2009., str. 189.

¹¹³ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 16-18.

¹¹⁴ Franjković, *Balkan u crnini*, Split, 2009., str. 191.

¹¹⁵ Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 111.

šest članova Komande Armije BiH. To je učinjeno zbog barikada postavljenih na cestovne putove u cilju sprječavanja dolaska vojne pomoći u Novi Travnik, a ti su zapovjednici ipak na kraju pušteni. U ovom sukobu Armija i HVO su optužili jedni druge kao inicijatore nereda, iako je vjerojatnija tvrdnja HVO-a kojima je nedostajao dio ljudi, a i sami zapovjednik Blaškić koji je bio u Mostaru.¹¹⁶

Spomenutom incidentu prethodio je i tihi pokušaj Rusmira Mahmutčehajića, inače povjerenika središnje vlade u Sarajevu, da smjenom određenih hrvatskih kadrova izmijeni odnos snaga u SPS „Vitezit“. Ovo poduzeće već je ranije navedeno kao jedno od ključnih za razvoj grada, a u ratu postaje središnji cilj osvajanja zbog proizvodnje baruta i eksploziva.¹¹⁷

Kroz ostatak 1992. godine dolazi do sve više sukoba između HVO-a i Armije. Najprije u Gornjem Vakufu/Uskoplju koje ostaje podijeljeno na dva dijela, a zatim i u Bugojnu gdje Armija preuzima sve institucije vlasti.¹¹⁸

Za to vrijeme u Vitezu se pokušava uspostaviti nova suradnja između Hrvata i Muslimana. Ponuđeno je da se formira jedinstveno zapovjedništvo pri stožeru HVO što muslimanska strana odbija. Oni žele samo zajedničko, isto ono koje su uzeli samo za sebe u Bugojnu.¹¹⁹

Početak 1993. donio je novi u nizu mirovnih planova za BiH. Nazvan *Vance-Owenov* mirovni plan, ustrojjavao je BiH kao decentraliziranu državu koja bi bila podijeljena u 7 do 10 autonomnih provincija. Dio plana previđao je tripartitne pregovore predstavnika triju naroda BiH u Ženevi sa zadaćom dovršenja ustrojstva Bosne i Hercegovine. Predstavljanje ovog plana izazvalo je suprotan učinak; još veću netrpeljivost naroda koje uključuje. Razlog tomu ujedno je bio i glavna manjkavost ovog plana jer je on predviđao ili nametanje vlade druge nacije stanovniku određene pokrajine ili raseljavanje stanovništva.¹²⁰ Tijekom ovih pregovora u vezi nove podjele potpisan je 27. siječnja u Ženevi sporazum o prekidu sukoba između HVO-a i Armije te je opet naloženo da se formira zajedničko zapovjedništvo. Za nepoštivanje primirja zapovjednik 3. korpusa optužuje HVO i traži da se iz srednje Bosne postrojba *Vitezovi* vrati u Hercegovinu odakle je i došla radi izazivanja nemira. Nadalje, traži smjenu svih zapovjednika HVO-a iz srednje Bosne. Ovo providno prebacivanje odgovornosti ne stoji jer Hadžihasanović kao zapovjednik snaga u srednjoj Bosni morao znati da *Vitezovi* nisu iz

¹¹⁶ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str.

¹¹⁷ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 26.

¹¹⁸ Franjković, *Balkan u crnini*, Split, 2009., str. 193.

¹¹⁹ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 51.

¹²⁰ Jurčević, *Odnos Republike Hrvatske prema Bosni i Hercegovini : 1990.-1995*, DIS : Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; Zagreb, 2009., str. 164.

Hercegovine, već samog Viteza.¹²¹ Nadalje, argument koji odbacuje ovu optužbu jest i odluka koju još 15. siječnja 1993. na sjednici u Mostaru donosi vodstvo HZHB i u skladu s dogovorima u Ženevi. Njom se daje na znanje u kojim se područjima ABiH treba podvrgnuti zapovjedništvu HVO-a, ali isto tako u kojima HVO treba ići pod upravu ABiH.¹²²

Još jedan od incidenata izazvanih od strane Armije, neposredno pred potpisivanje sporazuma, svakako je i skoro uspješno izveden atentat na zapovjednika OZSB, pukovnika Blaškića. Već dan nakon toga, 21. siječnja, u Kaćunima je uhićen generalni tajnik HZHB Ignjac Koštroman. Ipak, u Vitezu se 23. i 24. siječnja na poticaj UNHCR-a i UNPROFOR-a održava sastanak predstavnika Hrvata i Muslimana kako bi se očuvao mir. Unatoč tome, ova se odluka ne poštuje, već počinju novi napadi Armije, ovaj put na Vitezu susjednu Busovaču. Busovača nije pala, ali jesu sela između nje i Kiseljaka te na taj način razdvajaju Lašvansku i Lepeničku dolinu.¹²³ Napad na Busovaču, kao i onaj kod Kaćuna, koštaju Hrvate 8 sela koja su okupirana ili spaljena, a 44 vojnika HVO-a poginula su uz 82 ranjena.¹²⁴

Novo primirje potpisano je 11. veljače 1993. godine s ciljem sprječavanja daljnjih nesuglasica i udruživanja protiv zajedničkog agresora. Ponovno vrh HVO-a traži da se jedinice u određenim oblastima stave pod zapovjedništvo uređeno sporazumom u Ženevi te da se na mjesto sukoba pošalju snage koje će utvrditi stanje, razloge i razinu odgovornosti pojedinaca povezanih s incidentima. Zapovijed poslana svim jedinicama bila je potpisana od strane Milivoja Petkovića i Sefera Halilovića.¹²⁵

Nakon potpisivanja ovog mira u Vitezu se razrađuju zadaci koji proizlaze iz ovog sporazuma. U zajedničkim komisijama vrši se sprječavanje i rješavanje incidenata, a određene su i grupe koje će ukloniti bunkere i rovove na međusobnim crtama te grupa koja će osigurati neometanu komunikaciju. Stanje u Vitezu relativno je mirno da čak i školarci kreću u školu.¹²⁶

Iako su uspostavljeni neki odnosi i dogovori u sprječavanju bilo kakvih sukoba, to ne znači da takvih nije bilo. Uvečer 16. ožujka ubijena su dva vojnika HVO-a na kontrolnom

¹²¹ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 214.

¹²² Odluka HZHB, Mostar, 15.1.1993., pristupljeno 29.8.2020, https://web.archive.org/web/20171201055859/http://www.slobodanpraljok.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih2/2664.pdf

¹²³ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 74.

¹²⁴ Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 126.

¹²⁵ Odluka HZHB i ABiH, Sarajevo, 11.2.1993., pristupljeno 29.8.2020., https://web.archive.org/web/20171201041556/http://www.slobodanpraljok.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/SUKOB_ABIH_i_HVO-VELJACA_1993.g/213.pdf

¹²⁶ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 83.

punktu u selu Dolac, na glavnoj cesti Travnik-Vitez. Njih dvojica pokušali su zaustaviti automobil LADA iz kojeg izlaze četvorica teško naoružanih pojedinaca, prema sumnji mudžahedina, i ubijaju spomenuta dva vojnika.¹²⁷

U ovom razdoblju, kad su se sukobi primirili, u Ženevi je potpisan Vance-Owenov plan. Očekivanja su bila velika, a na sjednici 3. travnja odlučeno je da ostaje postojeći poredak vlasti jer je u skladu s ovlastima pokrajinskih organa vlasti te je već bio uspostavljen dogovor oko podjele vlasti po jedinicama. Ipak, umjesto provođenja plana došlo je do novih sukoba. Najprije se prema novom rasporedu snaga ABiH jasno vidi da im je primarni sukob onaj protiv HVO-a, a ne VRS-a. Smještaj 317. brdske brigade ukazuje da su se smjestili daleko od crte prema srpskim snagama, ali u položaj da mogu djelovati prema Gornjem Vakufu i dolini Lašve. Smještaj zapovjednog mjesta Operativne grupe Zapad dovodi do pretpostavke da im je cilj prekid veze HVO-a u dolini Lašve i Vrbasa. Druge se brigade razmještaju na crtu između Zenice i Žepča, odakle također mogu intervenirati u smjeru hrvatskih područja. Napad je naposljetku i pokrenut u smjeru Konjica po već ustaljenoj praksi. Zapovjedništvo ABiH optužuje HVO da su napali prvo, a oni se zatim moraju braniti. Zatim su etnički počistili stanovništvo i počinili zločin u Trusini.¹²⁸

U isto vrijeme oteta su četvorica časnika HVO-ve brigade *Stjepan Tomašević* iz Novog Travnika, a zatim i Živka Totića, zapovjednika zeničke brigade HVO-a *Jure Francetić*. Taj dan Bob Stewart, zapovjednik britanske bojne UNPROFOR-a, u Lašvanskoj dolini odlazi u Zenicu povodom ove otmice. Proveo je noć u Zenici ne vraćajući se u svoj stožer. U 06:03 idućeg jutra dobio je poziv kojim su ga obavijestili da je U Vitezu i Lašvanskoj dolini počeo pakao, pakao rata.¹²⁹

Prije prelaska na iduće poglavlje treba izdvojiti samo jednu napomenu. ABiH je ovdje ponovno ustvrdila da je HVO taj koji je započeo napad. Iskoristili su to opravdanje da razbiju HVO u Zenici gdje su Muslimani svakako imali većinu. Međutim, to nisu uspjeli ponoviti u Vitezu i Busovači gdje sada počinje otvoreni muslimansko-hrvatski rat.¹³⁰ Pitanje koje se ovdje postavlja je, zašto bi baš u tom trenutku, gdje su u par dana izgubili nekoliko važnih članova svoje organizacije, HVO odlučio napasti jer obje strane nakon rata tvrde da je ona

¹²⁷ Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 131.

¹²⁸ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 219.

¹²⁹ Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 133.

¹³⁰ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 220.

druga napala. Spomenuli smo strateško postavljanje postrojbi ABiH, ali za HVO nema logike da napadnu. HVO u Zenici je bez vodstva i napad na Muslimane Srednje Bosne bi značio definitivni gubitak u Zenici. I u Novom Travniku su po snazi jednake vojske HVO-a i ABiH, ali HVO je taj koji je izgubio časnike i u borbu bi krenuo osakaćen. Iz ovoga se jedino može izvući da su napad započele snage ABiH jer su imale potpunu stratešku prednost u tom trenutku.

6.1 RAT U SJENI ZLOČINA U AHMIĆIMA

Prije nego se nastavi s daljnjim opisom tijeka rata i stanja u Vitezu, obradit će se tragičan događaj koji baca mrlju na svu borbu koju su Hrvati srednje Bosne ponijeli i zbog čega se uglavnom spominju u negativnim konotacijama kad je riječ o ratu u BiH.

Odmah u početku moram se složiti sa Shraderom, ali i drugim autorima koji tvrde da je pokolj u selu Ahmići izvršen 16. travnja zasigurno najzloglasniji iako ne jedini incident te vrste u muslimansko-hrvatskom ratu.¹³¹ Kao takav predstavlja najveću mrlju na svemu onome što su branitelji Lašvanske doline činili prije i poslije nje. Jedino što sam, kao uostalom i Shrader, pronašao čudnim jest da se u svim rezolucijama UN-a kroz 1993. i velik dio 1994. ovaj događaj uopće ne spominje. Kao da uopće u tom trenu nije odjeknuo previše. Koji je točan razlog tome može se samo pretpostavljati.

Službeno tumačenje tog događaja jest da su u rano jutro 16. travnja 1993. godine postrojbe Anti-terorističke bojne Vojne policije HVO-a *Jokeri* ušli u selo Ahmići u kojem nije bilo vojnih postrojbi, već samo civilno stanovništvo te su počinili težak zločin ubivši oko 120 muslimana civila.¹³²

Selo Ahmići 1991. imalo je 466 stanovnika, od kojih su 356 bili Muslimani, a 87 Hrvati. Kasnija svjedočenja govore da je napad najprije izvršen minobacačkim oružjem, a zatim i upadom postrojbe *Jokeri*. Zločine u Ahmićima Haški je sud u suđenju Blaškiću ocijenio kao izuzetno teške te ih iskoristio kako bi dokazao izravnu umiješanost snaga Hrvatske Vojske na području BiH, a samim tim i agresiju RH na BiH.¹³³

Zabilježiti treba i izjavu Boba Stewarta vezano uz ove događaje. On je dan prije ovih napada bio u Zenici gdje je pokušavao riješiti otmicu Zapovjednika HVO-a Totića. Toga jutra 16. travnja pozvan je hitno natrag u Vitez radi izbijanja sukoba. Stewart u izjavi kaže da nije

¹³¹ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 146.

¹³² Franjković, *Balkan u crnini*, Split, 2009., str. 194.

¹³³ Muratović, *Genocid u Ahmićima 1993. godine*, Štamparija Fojnica d.o.o.; Sarajevo, 2013., str. 7-8., pristupljeno 30.8.2020., <http://www.institut-genocid.unsa.ba/pdf/Ahmici.pdf>

za napad u Ahmiće saznao odmah već nekoliko dana kasnije. Prvi je put u selo otišao 22. travnja. Ono što je vidio ostavilo je snažan dojam na njega. Također, u svojoj izjavi dodaje da, poznavajući dobro Blaškića, nije mogao vjerovati da je on zapovjedio taj zločin, ali je ipak siguran da su ga izvršile snage HVO-a.¹³⁴

Shrader je jedan od onih koji uzima u obzir i druge činjenice, a to je položaj samog sela i izvještaji iz tog razdoblja. Selo Ahmići i ranije je bilo poprište sukoba zbog postavljanja barikada kojima se blokirala cesta Travnik – Busovača. Kao takvo bilo je savršeno za okupljanje brigade, a on u ovom slučaju pretpostavlja da je to 325. brdska brigada. Također uzima u obzir i kartu zaplijenjenu od ABiH na kojoj je vidljivo da su postrojbe Armije još u siječnju zauzele položaje u selu.¹³⁵ Jedan od dokaza koji ide u prilog ovome svakako je i zapovijed Paški Ljubičiću izdana u noći 16. travnja koja govori da se očekuje napad neprijatelja snage 1. voda iz smjera Ahmića. Njegova je zadaća zaustaviti i razbiti napad neprijatelja.¹³⁶

Postavljaju se pitanja jesu li u Ahmićima bile ikakve brigade, je li selo bilo vojni cilj zbog svog položaja, tko je odgovoran za zločin; netko iz zapovjednog lanca ili pojedinci? Na spomenuta pitanja odgovor se vjerojatno nikad neće saznati, a s obzirom na broj civilnih žrtava, on postaje nebitan. Velik je broj civila poginuo, a HVO snosi odgovornost.

Rješavanju problema poput ovoga, kao i laganom okretanju prema budućnosti, ne pomažu ni ekstremni stavovi u preuveličavanju broja žrtava i opsega zločina bez apsolutno ikakvog uporišta u činjenicama. Kao na primjer kad u 2015., dugo nakon što je poznat broj žrtava ovog strašnog zločina, izlaze tvrdnje o 356 ubijenih muslimana, uz dodatak da je njih 9 živo spaljeno.¹³⁷

Ali, ovdje se mora opet izdvojiti jedna napomena. Zapovjednici HVO-a na kraju su i snosili odgovornost za zločin u ovom selu. Problem ostaju brojni zločini počinjeni od strane ABiH na ovom području koji i dan danas ostaju nekažnjeni, a žrtve zločina, kao i nastavak ustrajne borbe branitelja Viteza, u sjeni Ahmića.

6.2 GRAD POD OPSADOM

¹³⁴ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, 17.6.1999., pristupljeno 28.8.2020., <https://www.icty.org/x/cases/blaskic/trans/en/990617ed.htm>

¹³⁵ Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 148.

¹³⁶ Odluka HZHB 16.4.1993., pristupljeno 28.8.2020., DODATI LINK, https://web.archive.org/web/20171130172713/http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih5/6185.pdf

¹³⁷ Duraković, *Rob Boži sin bosanski*, Sabor bošnjačkih asocijacija Hrvatske; Zagreb, 2015., str. 487.

Sukobi započeti 16. travnja nastavljaju se i dalje. Na području Zenice postrojbe ABiH napadaju cjelokupni prostor općine koji nastanjuju Hrvati. Zenički HVO se predaje. U samom je gradu u drugoj polovici travnja ubijeno 36 zeničkih Hrvata. Ništa bolje nije ni za stanovnike sela Kuber i Putiš u općini Busovača. Sam napad na Busovaču jest odbijen, ali u ta dva sela s miješanim stanovništvom ulaze postrojbe Armije i masakriraju 60 hrvatskih civila.¹³⁸

Ni stanje u Vitezu nije puno bolje. Snage HVO-a Vitez djelomično su odsutne jer su na položajima kod Turbeta, a druge su morale biti pravilno raspoređene da odbiju napad neprijatelja na više strana. Četvrta bojna VP osiguravala je cestu Travnik – Vitez – Busovača, dok su *Vitezovi* trebali spriječiti napad iz starog Viteza, a Viteška je brigada trebala odbiti napad iz smjera Kruščice.¹³⁹ Na uže gradsko središte pada desetak projektila kojima je nanesena veća materijalna šteta. U gradu se ponovno traži međusobni prekid vatre i primjena *Vance-Owenova* plana. Predstavnici Muslimana i Hrvata potpisuju zajedničku izjavu o dobronamjernom ponašanju. I u Zenici je 20. travnja potpisan novi prekid sukoba na području srednje Bosne. Unatoč tom primirju, Armija BiH granatira naselja Jardol i Krčevine, a u naselju Brdo pali kuće.¹⁴⁰

Cilj svih napada na Vitez je već spominjana tvornica SPS „Vitezit“, a jedna od akcija poduzetih da se ista osigura je u Donjoj Večeriskoj. To selo je smješteno neposredno iznad tvornice SPS-a i u njoj 1993. godine živi 60% Muslimana. U početku su organizirane zajedničke patrole kako bi se čuvala tvornica od bosanskih Srba, ali vremenom postrojbe TO tu kopaju rovove, a ekstremni pripadnici lokalne vojske vrše sve češće provokacije. Zbog otvaranja vatre od strane Muslimana u pokušaju da zauzmu cijelo selo u rano jutro 1993. godine, Blaškić uspijeva nakon početne pomutnje sastaviti grupu za napad. Borbe traju od 16. do 18. travnja. Negdje usred borbi je i UNPROFOR ušao u samo selo, ali nije pokušao zaustaviti napade. Tek je 18. travnja, nakon što je HVO zauzeo cijelo selo, UNPROFOR evakuirao preostale Muslimane.¹⁴¹

Krajem travnja u Vitez dolaze izbjeglice iz Zenice gdje se u tom trenutku odvija egzodus Hrvata. U Novu Bilu dolazi tisuće žena, djece i staraca. Uz to se vrši i razmjena uhićenih pa iz Zenice stiže još 160 Hrvata.¹⁴²

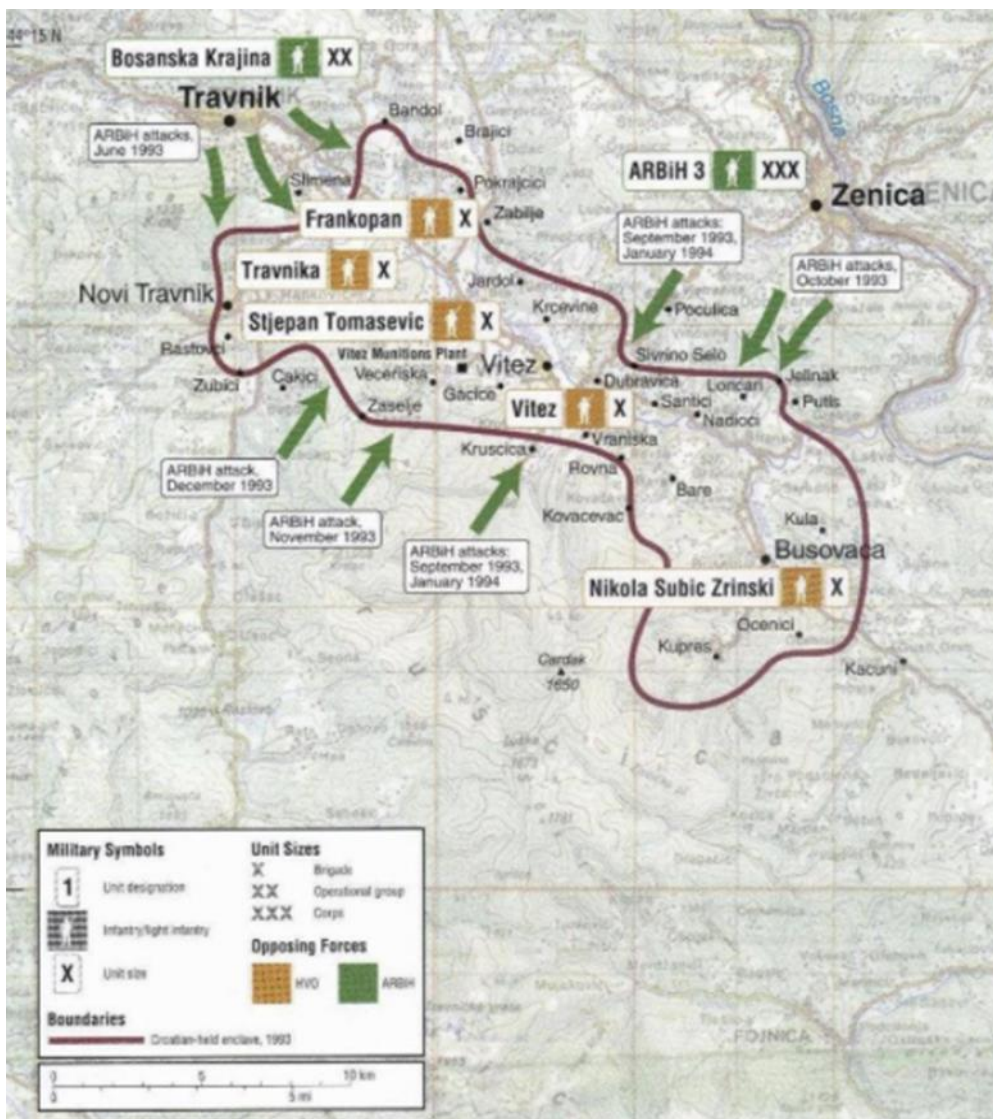
¹³⁸ Franjković, *Balkan u crnini*, Split, 2009., str. 194.

¹³⁹ Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 144.

¹⁴⁰ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 93-99.

¹⁴¹ Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 154.

¹⁴² Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 102.

Slika 4. Operativna zona Srednja Bosna

U cijelom tom neredu ističe se još jedan događaj. Naime, Izetbegović šalje pismo Tuđmanu u kojem optužuje HVO za napade na ABiH, bombardiranje Zenice s područja Viteza i stradanje civila, a zaboravlja na jednaku ulogu druge strane u svim tim događajima. U pismu također tvrdi da je jedini razlog napada to što on nije prihvatio Bobanov zahtjev da se jedinice ABiH stave pod zapovjedništvo HVO-a koji ih sada napada.¹⁴³ Kod ovakvih činova na vidjelo izlazi činjenica koliko neki kritičari imaju pogrešan pristup kojim dolaze do krivih zaključaka o ovom prostoru. Na primjer, Ed Vulliamy karakterizira Izetbegovića u svom radu

¹⁴³ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 222..

kao naivca koji slijepo vjeruje u rješenje spora bez rata. Ali, nakon svih njegovih poteza, može li ga se doista nazvati naivnim jer dosad se pokazao odličnim okrećući sve činjenice u korist jednog naroda?¹⁴⁴

Da stanje postane još gore pobrinuo se 3. korpus koji napada Travnik i Hrvati iz njega bježe u već stiješnjene Novi Travnik, Busovaču i Vitez. Prepreka operacijama ABiH nije bio ni novi sporazum potpisan 10. lipnja 1993. godine. Namjera im se jasno iščitava iz okružnice napisane u formi direktive koja kaže da je došla nova faza rata gdje su razbijene iluzije o ulasku međunarodnih snaga u BiH i brzog mirovnog razrješenja. Došlo je vrijeme pripreme za korjenite promjene u BiH koje se moraju provesti na sve načine. Sadržaj okružnice, uz vrijeme kad je nastala, jasno govori o prirodi budućeg djelovanja ABiH, iako oni još uvijek tvrde da samo odgovaraju na provokacije i napade zaraćenih strana.¹⁴⁵ U prilog ove teze o ABiH koja je zapravo inicijator sukoba ide i zapovijed za napad 333. brdske brigade pravcem prema Busovači. Eksplicitno govori da je cilj napada razbiti i uništiti HVO.¹⁴⁶

U drugoj polovici lipnja 1993. godine, stanje u Vitezu je sve gore. Gradonačelnici Busovače, Novog Travnika i Viteza upućuju zajednički apel Europskoj zajednici u ime 60 tisuća Hrvata stiješnjanih na 30 % ukupnog područja općina Travnik, Novi Travnik, Vitez i Busovača. Sav je taj narod bez struje, vode, lijekova, goriva, hrane, u potpunom okruženju i pod svakodnevnim napadima muslimanske vojske. U pismu se napominje i spremnost Hrvatskog naroda da prihvati *Vance-Owenov* mirovni plan i da su shodno tome spremni prihvatiti i druga rješenja koja će dovesti do mira.¹⁴⁷ Ozbiljnost situacije pokazuje i dopis koji Tihomir Blaškić šalje načelniku HVO-a Mostar i u kojem traži da se mobiliziraju i pošalju u Vitez svi stanovnici ovih dijelova koji su trenutno na području Splita, Trogira i ostalih mjesta u Republici Hrvatskoj.¹⁴⁸ Vrhunac tog očaja stiže u obliku žurne informacije o stanju u OZSB. U njemu Ivica Zeko izvješćuje vodstvo HVO-a o naporima vojnika s ovih područja koji polako dolaze do granice izdržljivosti. Već je poginulo više od tisuću ljudi u borbama za cijelu srednju Bosnu, a trenutno su stiješnjani na nikad manjem području. Vojnika sposobnih za borbu sve je manje zbog posljedica ranjavanja i pogibije. U izvještaju traži da se izradi

¹⁴⁴ Vulliamy, *Rat je mrtav, živio rat : Bosna: svođenje računa*, Buybook; Zagreb, 2017., str. 60.

¹⁴⁵ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 225.

¹⁴⁶ Zapovijed 333. BBR, Busovača, 5.6.1993., pristupljeno 29.7.2020, <https://web.archive.org/web/20171130210923/http://www.slobodanpralj.com/materijali/RATNI%20DOKUMENTI/RATNI%20DOKUMENTI%20ABiH/RATNI%20DOKUMENTI%20ABiH%201/973.pdf>

¹⁴⁷ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 122-123.

¹⁴⁸ Odredba HZHB, 1.7.1993., pristupljeno 29.7.2020, https://web.archive.org/web/20171130203237/http://www.slobodanpralj.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/SUKOB_ABiH_i_HVO-SRPANJ_1993.g/9.pdf

plan spajanja ovog dijela s Hercegovinom inače će se morati razmišljati o evakuaciji stanovništva.¹⁴⁹

Kroz ostatak srpnja stanje je isto, ako ne i lošije. Stalno se trpe bombardiranja i napadi muslimanskih postrojbi. Jedan od najžešćih napada zbio se na Zabrđu 10. srpnja gdje borbe traju cijeli dan, ali su napadači uspješno odbijeni. Potom je u drugoj polovici srpnja ponovno bombardiran centar grada u kojem je poginuo jedan civil. Puknule su i neke crte obrane koje su na kraju ipak vraćene uz velike žrtve na muslimanskoj strani; 20 mrtvih i još veći broj ranjenih. Tijekom ovog napada sudjelovala je i specijalna elitna diverzantska grupa muslimanske vojske pod nazivom *Žuti mravi* koja je napala uz topničku podršku dio općina Travnik i Vitez. Postrojba je razbijena uz minimalne žrtve.¹⁵⁰

Prva polovica kolovoza nije donijela ništa novo za stanovnike Viteza. Okolna sela su pod napadima, granate padaju po gradu, a žrtve su i civilno i vojno stanovništvo. Ipak, malo svjetlo i nadu stanovnicima donio je humanitarni konvoj UNPROFOR-a na dan 25. kolovoza 1993. godine. Humanitarna pomoć jednako je raspodijeljena i muslimanskom i hrvatskom stanovništvu. Iako je bilo i crnih vijesti taj dan. Hrvatski civili Zenice šalju apel da im se omogući izlaz iz grada. Također mole pomoć u ime triju dječaka, braće Križanović, koji su već 55 dana u muslimanskom zatvoru Kruščica nakon što su uhvaćeni od strane ABiH dok su radili u polju.¹⁵¹

Novi mjesec, a s njim i novi napadi. Već početkom rujna napada se iz smjera Zabilja kako bi se presjekla glavna cesta kroz Lašvansku dolinu. Sukob se širi na okolna sela i dolazi do samoga Viteza. Ideja ovih napada Armije BiH bila je zaposjesti Zabilje kako bi imali mogućnost prodora na jug i presijecanja glavnog pravca opskrbe HVO-a. U napadu je sudjelovala 325. brdska brigada. Napadi ne jenjavaju ni u drugoj polovici rujna, samo dolaze iz drugog smjera, Kruščice. Plan je presjeći cestu Nova Bila – Busovača na dva dijela, a samim time i srednjobosansku enklavu. ABiH napada na svim crtama dodira, a u Busovači je počeo i topnički napad. Usporili su tek nakon 5 dana, no 27. rujna sve se nastavlja. Granatira se viteška bolnica i ginu dvije osobe.¹⁵² Cilj ovih napada potvrđuje i izvještaj komandi 3. korpusa na dan 8. rujna 1993. koji opisuje snagu HVO-a kao dobro uvezanu na ovom

¹⁴⁹ Odredba HZHB, 8.7.1993., pristupljeno 29.7.2020, https://web.archive.org/web/20171201100016/http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih8/9522.pdf

¹⁵⁰ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 131-141.

¹⁵¹ Isto, str. 154-160.

¹⁵² Shrader, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004., str. 229-230.

području, što govori mnogo uzimajući u obzir cjelokupno stanje. Također se u izvještaju naglašava koliko bi presijecanje Viteza i Busovače ubrzalo osvajanje navedenih područja.¹⁵³

U ovom razdoblju valja spomenuti još jedan krah u pokušaju pregovora i potpisivanja mirovnog plana. Novi je sporazum nazvan *Owen-Stoltenbergov* mirovni plan državu od tri konstitutivne republike sa zajedničkom vladom, ali sa ograničenim ovlastima. Objavljeno je da je 30. srpnja sporazum zaključen, ali ponavlja se isti stari scenarij gdje muslimanska strana odustaje od plana. Pregovori su čak nastavljeni, dvostrano i trostrano uz nove prijedloge, ali u rujnu 1993. i oni odlazi u prošlost.¹⁵⁴

U listopadu uz već standardne napade na područja općine Vitez preko sela Bobaši, događaju se i neke pozitivne stvari. Održana je prva sjednica Udruge hrvatskih novinara Lašvanske doline. Udruga je nastala od strane nekoliko entuzijasta koji gledaju u smjeru napretka ovog medija. Za prvog je predsjednika izabran fra Mirko Bobaš, diplomirani novinar i prognanik iz franjevačkog samostana u Gučoj Gori. Zadatak udruge bit će povezivanje s medijima i novinarskim udrugama u Republici Hrvatskoj i inozemstvu. Još jedna pozitivna vijest u listopadu jest osnivanje Kluba privrednika općine Vitez sa zadatkom osiguranja jedinstvenog djelovanja svih potencijala na području općine i osiguranja opskrbe za pučanstvo.¹⁵⁵

Mjesec studeni donosi nove očajne vijesti za Vitez. Stanje je toliko loše da se u pomanjkanju drugog izbora sprema dići u zrak tvornica SPS „Vitezit“ kako ne bi pala u muslimanske ruke. Pad pod njihovim napadima čini se blizu i drugog izlaza nema. Dizanjem ove tvornice u zrak ne samo da bi bio ogroman broj žrtava, već bi se uz to prouzročila ekološka katastrofa.¹⁵⁶ Treba naglasiti da je ovo samo vijest koja se načula, ali nije potvrđena. Može biti da su stvarno bili spremni dići tvornicu u zrak, ali je isto tako moguće da je to bio jedan pokušaj odvrćanja neprijatelja od napada. Čak i da je ovo drugo istina, vidljivo je u kakvom je stanju općina Vitez nakon višemjesečne opsade.

¹⁵³ Izvještaj ABiH, 8.9.1993., pristupljeno 30.8.2020., <https://web.archive.org/web/20171130205831/http://www.slobodanpraljak.com/materijali/RATNI%20DOKUMENTI/RATNI%20DOKUMENTI%20ABiH/RATNI%20DOKUMENTI%20ABiH%201/1262.pdf>

¹⁵⁴ Jurčević, *Odnos Republike Hrvatske prema Bosni i Hercegovini : 1990.-1995*, DIS : Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; Zagreb, 2009., str. 167-168.

¹⁵⁵ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 172-177.

¹⁵⁶ Isto, str. 184.

VJESNIK

Vitez (i) bez vode

Rodbina poginulih i zarobljenih Hrvata iz Lašvanske kotline prosvjedovala pred kampom Unprofora

VITEZ – Siloviti muslimanski napadi na Vitez koji su počeli u subotu, 16. listopada, u ranim jutarnjim satima – i potrajali do popodnevni sati – uspješno su odbijeni, crte obrane Viteza ostale su čvrste i nepromijenjene, a muslimanskoj vojsci nanoseni su veliki gubici u ljudstvu i naoružanju. Na žalost, svaki novi uspjeh branitelja plaća se i žrtvama. Tako je bilo i u subotnjim borbama. Poginuli su: Vinko Garić (Ivin) (37), Gordana Vrebac (Mikina) (35) i Zeljko Stojak (Lukin) (31), a dva branitelja su ranjena. Od snajperskog hica smrtno je stradao civilni prognanik iz Zenice, Anto Zrnčić (Jegin) star 57 godina.

Nedjeljno prije podne proteklo je razmjerno mirno, ali nove nevolje pritišću Vitežane. Od subote poslije podne slavine za vodu ponovo su suhe, jer su Muslimani u Kruščici – gdje su izvorište, rezervoari i crpna stanica regionalnog vodovoda koji vodom opskrbljuje Vitez i Zenicu – ponovo zavrnuti. Razlozi su poznati samo muslimanskoj strani. Ovaj problem uslođava nedostatak nafte, a time i nemogućnost dovoza vode u cisternama.

Ranije dogovorena, a 15. listopada otkazana razmjena poginulih i ubijenih vojnika i civila sa područja Lašvanske kotline, razlog je prosvjednog skupa koji je u subotu u popodnevni sati održan ispred kampa Unprofora u Biloj kod Viteza. Naime, majke, supruge, djeca, brojna rodbina i prijatelji trinaestorice zarobljenih Hrvata koje su nakon zarobljavanja muslimanske snage po svemu sudeći ubile, blokirale su prilaznu cestu kampu i tražili da se konačno izvrši razmjena tijela koja je ponovno otkazana zbog opstruiranja dogovorenog od strane Muslimana. Spomenuta trinaestorica, od kojih su a devetorica su bili pripadnici HVO a četvorica civilni, zarobljeni su 5. rujna, prilikom napada Muslimana na selo Zabilje, u općini Vitez. Blokada kampa Unprofora trajala je tri sata, a nakon obećanja od strane predstavničke Unprofora, Međunarodnoga Crvenog križa i Europska promatračke misije da će sve poduzeti da do razmjene dođe u utorak, 18. listopada, kamp Unprofora i magistralna prometnica, Vitez-Travnik su deblokirani.

ZVONIMIR ČILIĆ

Nezadovoljni
raspodjelom hrane

VITEZ – Od 1. travnja protekle godine, kada je UNHCR počeo dostavljati humanitarnu pomoć u Lašvansku dolinu, pa sve do danas, Hrvatima je dopremljeno prosječno znatno manje hrane nego Muslimanima, navode hrvatske humanitarne udruge iz srednje Bosne.

Prema podacima koordinatora humanitarnih organizacija za općinu Vitez, Hrvati su u proteklih 11 mjeseci dobili prosječno po devet kilograma hrane. Istodobno, oko 3000 Muslimana iz Kruščice (južno od Viteza) i Mahale (stari dio Viteza) dobilo je prosječno čak po 72 kilograma hrane od Visokoga povjerenstva za izbjeglice UN.

Prema planovima UNHCR-a, kako se navodi, u proteklih 11 mjeseci Hrvati su trebali dobiti prosječno po 68 kg, a Muslimani čak po 138 kg hrane. Civilne hrvatske vlasti u Lašvanskoj dolini pripremaju u tome problemu objaviti dokument koji će uputiti UNHCR-u i drugim međunarodnim udrugama na tome prostoru.

Z. ČILIĆ

VJESNIK

Gađaju i otrovnim granatama

Ni propagandom, ni klorom, ni »sportskim odstrelom« civila muslimanskoj vojsci ne uspijeva posijati paniku među Hrvatima

VITEZ – Svi muslimanski pokušaji da probiju crtu obrane Viteza, ostaju samo i sanak pusti i Vitez ostaje neosvojiv. Međutim, poučeni teškim porazima i gubicima koje su imali napadajući Vitez, sve više primjenjuju metode koje bi trebale unijeti strah i paniku u redove branitelja i među civilno pučanstvo.

Ono što ne uspijevaju

snažni muslimanski mediji kao što su RTV Sarajevo i Radio-Zenica koji vode pravi propagandni rat protiv hrvatskog pučanstva, pokušava muslimanska vojska koja je i u ponedjeljak u prvim večernjim satima bombardirala položaje »Viteške« brigade na području Crvenog brda i Rajića kuća, granatama punjenim klorom i drugim otrovima.

Poučeni ranijim iskustvima kada je muslimanska vojska u napadima na ovo područje rabila i bojne otrove, branitelji su spremno dočekali i ovaj napad i ozbiljnijih posljedica nije bilo.

Ponovo su bili aktivni i pripadnici poznate streljačke ekipe iz Zenice, koja na području Viteza ima ulogu snajperista i umjesto glinenih golubova gađaju Hrvate. U smiraj dana smrtonosno su pogodili Zdenka Lasića prognanika iz Jajca a ranili jednog vojnika. Nisu, međutim uspjeli izazvati paniku u redovima branitelja ni među civilnim pučanstvom. (Zvonimir Čilić)

Slika 5. Stanje u Vitezu

6.3 HRVATSKA BOLNICA DR. FRA MATO NIKOLIĆ

*Uobičajeno sam 19. listopada 1992. godine, kao i svaki dan, držao vjeronauk u dvorani, koja je sada soba za intenzivnu skrb, kada su došli naši vojnici i dovezli četiri ranjenika tražeći bolnicu u Novoj Biloj. Morao sam ih poslati u ambulantu u Vitez, jer u Travnik i Zenicu nisu htjeli ili nisu smjeli.
Navečer su ponovo došli...*

Ove riječi, koje nam govore kako je na jedan slučajan način i iz nužde osnovana bolnica u prostorijama crkve u Novoj Biloj, potječu od jedne od najutjecajnijih osoba na ovom području za vrijeme cijeloga rata. Izrekao ih je na ovom području čuveni fra Franjo Grebenar. Bez drugog načina da zbrinu ranjenike, počeli su stvarati prostor u dvorani za vjeronauk. Unesena je oprema koju su imali, ali trebalo je stalno stvarati mjesta za nove ranjenike i rasporediti odjele unutar prostora crkve. Također su tu došli i neki liječnici s kojima se raspravljalo o važnosti otvaranja bolnice.¹⁵⁷

Dana 13. prosinca je održana Osnivačka skupština Franjevačke bolnice dr. fra Mate Nikolića na kojoj su bila prisutna 23 uglednika iz srednje Bosne. Fra Franjo Grebenar, župnik, pozdravio je sve nadahnutim govorom i objasnio zašto je sazvao taj skup. Raspravljalo se o nazivu bolnice, hoće li biti katolička ili hrvatska, ali na kraju je odabrano katolička kako bi se dalo do znanja da je bolnica dostupna za sve. Ime je dobila po prvom liječniku u Bosni, dr. fra Mati Nikoliću.¹⁵⁸

Bolnica je bila od nevjerojatne važnosti za opstanak ovog kraja, davala je ljudima nadu i nije ih iznevjerila. Svaki je dan u njoj bilo mnoštvo ljudi. Kao jedno od najtežih razdoblja definitivno je dolazak izbjeglih hrvatskih stanovnika pod progonom muslimanske vojske na ovo područje. Bolnica je bila prenapučena, kao i dvije susjedne kuće čijim su se prostorijama koristili. Uz to je nedostajalo i razne opreme kao i liječničkog kadra, ali sve je ipak nekako funkcioniralo.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Lang, *Bijeli put: pobjeda dobra u ratu*, Grafički zavod Hrvatske d.o.o.; Zagreb, 2014. str. 49.

¹⁵⁸ Barešić, Grebenar, *Memento: Franjevačka bolnica dr. fra Mate Nikolića*, Franjevačka bolnica dr. fra Mate Nikolić; Nova Bila, 1995. str. 3.

¹⁵⁹ Lang, *Bijeli put: pobjeda dobra u ratu*, Grafički zavod Hrvatske d.o.o.; Zagreb, 2014. str. 49-51.

Slika 6. Građani se hrane smećem koje baca UNPROFOR

Jedan od najvećih problema zasigurno je bio onaj s kadrom. Regionalne bolnice u Travniku i Zenici bile su pod kontrolom Armije. Oni zajedno imaju 23 doktora i 37 medicinskih tehničara. S druge strane, bolnica u Novoj Biljoj ima 3 kirurga i 6 ljekara opće prakse te 20 tehničara. Hrvate koji i žele prijeći u ovu bolnicu ABiH ne pušta. Na cijelom području ima samo jedan doktor specijalizant ginekologije, a sami porodi se vrše po kućama i improviziranim skloništim. U Novom Travniku umrle su dvije bebe jer nije bilo inkubatora.¹⁶⁰

Ipak, tijekom prve polovice 1993. godine medicinska oprema i kadar polako su kompletirani. U to je vrijeme dio osoblja još uvijek mogao doći iz travničke bolnice u Novu Bilu. Ipak, od početka blokade Lašvanske doline, obujam posla dodatno se povećava. Više se ne mogu slati životno ugroženi ranjenici u Split. Briga za žrtve postaje sve teža, a ranjenici uglavnom imaju rane od metaka, i to onih rasprskavajućih. Sama je bolnica granatirana nekoliko puta u ratu, a upotrebljavane su i granate koje sadrže Bot, bojni otrov tipa nadraživača. Također je bilo dosta amputacija kao posljedica zadobivanja ozljede detonacijom mina. Uz vojnike i civile, zabilježeno je i nekoliko slučajeva ranjavanja liječničkog kadra.¹⁶¹

¹⁶⁰ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 145.

¹⁶¹ Barešić, Grebenar, *Memento: Franjevačka bolnica dr. fra Mate Nikolića*, Franjevačka bolnica dr. fra Mate Nikolić; Nova Bila, 1995. str. 83-85.

Tijekom najtežeg razdoblja za sve Hrvate s ovog područja bilo je i dobrih vijesti za bolnicu. Humanitarna pomoć koja je stigla 25. kolovoza 1993. donijela je i hitno potrebne agregate za proizvodnju struje i kisika u bolnici. Ipak, u tom trenutku stanje nije bilo ni blizu dobrog jer je za više od 160 ranjenika i bolesnika potrebna hitna evakuacija u bolnice Republike Hrvatske.¹⁶²

U studenom 1993. u Zagreb je, posredovanjem Crvenog križa, stiglo pismo jedanaestogodišnje Vedrane iz Novog Travnika. Ona u svoje, majčino i sestrično ime moli za pomoć. „Majka je zamijesila kruh, ali nemamo ga gdje peći, no snaći ćemo se“, napisala je Vedrana i priložila obris stopala uz molbu da joj netko pošalje bilo kakve cipele za nadolazeću zimu.¹⁶³

Odmakom mjeseca studenog stanje u bolnici sve se više pogoršava. Stižu joj apeli za pomoć jer bolesnici umiru svakodnevno, a pomoći im nema. Nedostaje aparat za kemodijalizu, kompliciraniji kirurški zahvati su neizvedivi, a nema ni dovoljno sanitetskog materijala, vode, grijanja...¹⁶⁴

Iz dosadašnjeg opisa stanja Hrvata u okruženju vidi se da je sve na rubu. Civili i vojnici opstaju na zadnjim atomima snage, sve je manje nade. Ali svjetlo na kraju tunela ipak se nazire.

6.4 BIJELI PUT ZA NOVU BILU I BOSNU SREBRENU

Ideju Bijelog puta stvorila je zajednički nekoliko umova to su bili Slobodan Lang, Branko čulo i dva doktora – dr. Ivan Bagarić i dr. Ivan Šarac. Odlučili su da moraju djelovati u tom trenutku potpunog pesimizma za stanovnike Viteza. Sukob dviju zaraćenih strana je na vrhuncu, a onima u okruženju puknuće obruča značilo je i mogući potpuni poraz.¹⁶⁵ *Mora se ići u srednju Bosnu!* To su bile riječi Slobodana Langa koji se u to vrijeme nalazio na Harvardu. Svejedno, po povratku je sa suradnicima došao u Mostar i krenulo se u razradu izvedbenog plana. Upozoravalo se na opasnost da ova enklava ne smije pasti jer će se dogoditi novi Vukovar i nova Ovčara. Pojavio se i Ante Damjanović s najnovijim snimkama s tog područja koje pokazuju kako očaj raste velikom brzinom. Akcija je doživjela afirmaciju odmah na početku te su se mnogi odazvali i pokazali veliko srce. Od liječnika i svećenika, do svih političkih stranaka, Hrvata iz svih dijelova svijeta. Mediji su pružili veliku podršku, pogotovo nakon emisije sa Slobodanom Langom na HRT-u. Profesor Alojzije Prosoli na sebe

¹⁶² Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str.160.

¹⁶³ Isto, str. 186.

¹⁶⁴ Isto, str. 187.

¹⁶⁵ Lang, *Bijeli put: pobjeda dobra u ratu*, Grafički zavod Hrvatske d.o.o.; Zagreb, 2014., str. 22-23.

je preuzeo obvezu izdavanja biltena pod nazivom „Bosne Srebrene glas“. Izdavat će se broj svaki dan kako bi bili informirani o kretanju bijeloga puta.¹⁶⁶

Konvoj je stalno rastao. Nije bilo pristanka IFOR-a ni muslimanske strane, ali svejedno se krenulo. Začetnici i realizatori konvoja su nadali su se da će napraviti pritisak na svjetsku javnost i tako osigurati sebi prolaz. Prelaskom granice i ulaskom u Hercegovinu dobili su neočekivane donacije stanovnika svakog mjesta jer su svi bili voljni pomoći. Nekom srećom u konvoju se nalazio i fra Ferdo Vlašić koji je robijao skupa s Izetbegovićem. Na kraju su ga nagovorili da ga zove i zahtijeva slobodan prolaz.¹⁶⁷

Prve incidente na putu konvoj je doživio u Gornjem Vakufu/Uskoplju. Čuli su prve pucnjeve, a novinarki HTV-a Silvani Menđušić oteli su kameru i prijetili kao i nekim drugim sudionicima konvoja. Sve se to događalo unatoč tome što su imali UNPROFOR-ovu pratnju.¹⁶⁸

U daljnjem su putu zaustavljeni na prijevoju Pavlovica kako bi ABiH pregledala konvoj. Tu je došlo do incidenta kad je u jednom od kamiona pronađeno naoružanje. Pregovara se s Armijom i pristaje na njihove uvjete, samo da ih puste dalje. Konvoj nastavlja i napokon stiže blizu odredišta.¹⁶⁹

I dok je s jedne strane skupljana hrana za opkoljeni narod, s druge taj isti narod nestrpljivo dočekuje Bijeli put. Stanje je u samoj bolnici sve gore; smještena je 91 osoba, od toga 55 teško ranjenih kojima treba hitna evakuacija. Na liječenje dolazi i četvero djece otrovane klorom i drugim tvarima kad je Armija BiH gađala crkvu u Vitezu. Pogođene su i dvije kuće. Djeca su u teškom stanju, a nema načina da ih se adekvatno tretira u bolnici dr. fra Mato Nikolić.¹⁷⁰

Kao da to nije dovoljan problem, nastavlja se i napadi na crtama obrane. Od 3. pa sve do 13. prosinca vrše se napadi na više crta obrane, posljednji na Novi Travnik kroz koji treba proći konvoj koji se sad već s nestrpljenjem očekuje. Stanovnici ovog područja to doživljavaju kao pokušaj zastrašivanja sudionika konvoja i kao način da ih odvrate od pothvata.¹⁷¹

No oni se ne daju. Uz pregovore se prošlo i konvoj dolazi u Novi Travnik. Ljudi ih u isto vrijeme pozdravljaju i plaču, a uz njih plaču i sudionici konvoja. Nakon Novog Travnika

¹⁶⁶ Barešić, Grebenar, *Memento: Franjevačka bolnica dr. fra Mate Nikolića*, Franjevačka bolnica dr. fra Mate Nikolić; Nova Bila, 1995. str. 90-91.

¹⁶⁷ Lang, *Bijeli put: pobjeda dobra u ratu*, Grafički zavod Hrvatske d.o.o.; Zagreb, 2014., str. 25.

¹⁶⁸ Isto

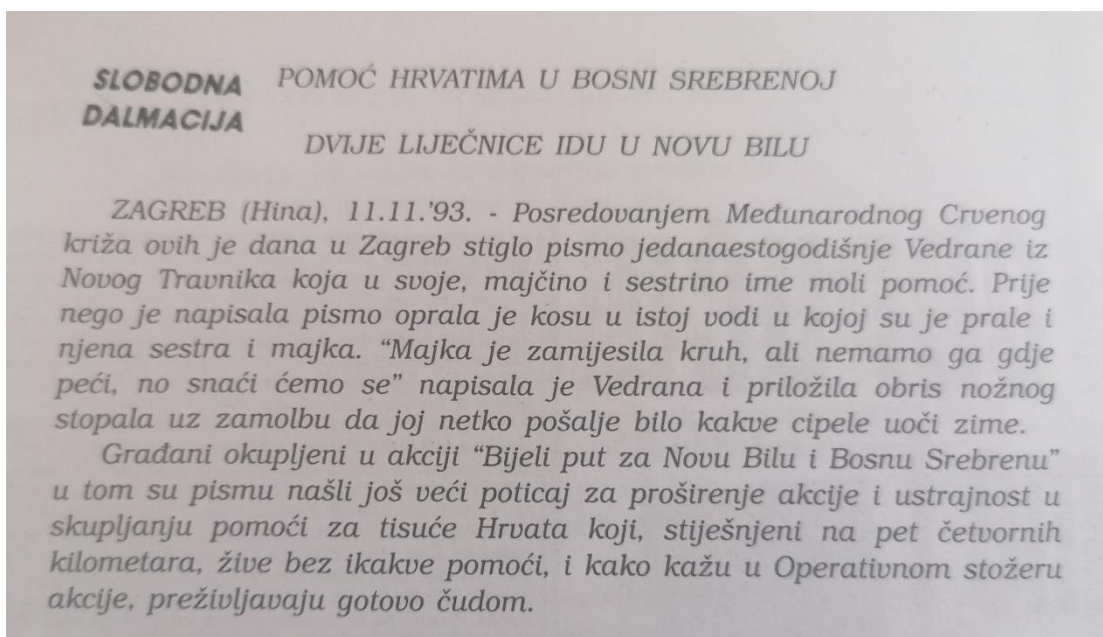
¹⁶⁹ Isto, str. 26.

¹⁷⁰ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 196-198.

¹⁷¹ Isto, str. 198-201.

stižu i na odredište, bolnicu u Novoj Biljoj. Dočekuje ih fra Franjo Grebenar uz riječi nevjerice „Nu ti njega! On stvarno opet došao!“ Kratko se uživa u tom društvu jer konvoj mora odmah nazad. Ne mogu dopustiti da troše hranu koju su tek donijeli i koja stanovništvu ovdje život znači, a upozoreni su od UN-a da se sprema i ofanziva muslimanskih snaga. Povratak, nažalost, ne teče glatko. Neposredno pred prijევojem Pavlovica na cestu izlijeće naoružana osoba i otvara vatru na kovnoj. U svoj toj zbrci na kraju je otkriveno da je stradao vozač Ante Vlaić. Jedina žrtva Bijelog puta kojem, kao i ostalim sudionicima, narod srednje Bosne nikad neće moći dovoljno zahvaliti.¹⁷²

U konvoju su ukupno sudjelovale 143 osobe raznih zanimanja. Bilo je liječnika koji su željeli ostati, ali im nije bilo dozvoljeno. Tu je bilo i svećenik, novinarska ekipa pa čak i jedan Japanac, suvozač poginulog Ante Vlaića.¹⁷³

Slika 7. Vedranino pismo

¹⁷² Lang, *Bijeli put: pobjeda dobra u ratu*, Grafički zavod Hrvatske d.o.o.; Zagreb, 2014., str. 26.

¹⁷³ Isto, str. 28.

6.5 PREMA WASHINGTONSKOM SPORAZUMU

Pred sami dolazak konvoja Bijelog puta, na dan 16. prosinca 1993. godine, ŠVK izdaje proglas kojim objavljuje prestanak sukoba Armije BiH i HVO-a u razdoblju od 23. prosinca do 4. siječnja 1994. godine. To čine kako bi pokazali da svi narodi pripadaju multietničkoj Bosni i Hercegovini i da mogu izraziti svoje vjerske osjećaje. Ali na kraju ipak ostaje dosljedna sebi i svojoj dvostrukoj politici. Proglasom su očito željeli uljuljati branitelje u lažan osjećaj sigurnosti pa su zatim pokrenuli dan prije proglašenog primirja svoju najveću ofanzivnu akciju u sukobu s vojskom HVO-a zvanu *Prozor-94*. Ta je akcija na području općine Vitez imala neke taktičke uspjehe, ali konačni rezultat bili su zločini u Križančevu selu i kasnije Buhinim kućama.¹⁷⁴

U siječnju se Večernjakova ekipa probila u Vitez. Zatekli su prepunu bolnicu u Novoj Biloj. S bojišta se uklanjaju tijela poginulih, tijela između dvije crte se nitko ne usuđuje dirati. Primirja nema, teško se kretati okolo jer su snajperisti na sve strane. HVO je ipak uspio vratiti većinu svojih teritorija i sačuvati ključnu cestu Vitez – Busovača. Također je ponovno napadnuta bolnica u Novoj Biloj. Dvanaest najtežih ranjenika uspješno je evakuirano u jako teškim uvjetima i pod neprijateljskom vatrom. Druga strana nastoji spriječiti evakuaciju, granatira se uzletišta helikoptera, a i sama je linija bojišta jako blizu. Zbog svega toga otežane su i one stvari za koje bi trebalo biti razumijevanja, a to su pokopi mrtvih koji se odvijaju noću. Ipak, situacija je sada već drukčija i ponovno nazire nada u vojnicima koji tvrde da se tvornicu sigurno neće morati dizati u zrak.¹⁷⁵

Još jedan znak da se vjetar mijenja za stanovnike srednje Bosne bio je i pokušaj HVO-a da provede vojnu akciju *Tvigi-94* kako bi razbili Armiju BiH na uskopaljsko-ramskom bojištu i spojili se s enklavom oko Viteza. Akcija je počela 24. siječnja 1994. godine kad je zauzeto selo Here i nekoliko kota na uskopaljskom bojištu. Uz to se od Kiseljaka napravio blagi pomak prema Busovači. Kolike su točno bile ambicije same akcije nije poznato, međutim, ovim se uspjelo pokazati da odnos više nije kao 1993. i možda su uspjelo malo pritisnuti Armiju na potpis primirja.¹⁷⁶

Viteški učenici ipak ponovno odlaze u školu u uvjetima u kojima to nitko nije očekivao. Nije lako nikome, uvjeti su nesigurni, koriste se skloništa, skladišta, podrumi i sve ostalo što može poslužiti kao učionica. U njima nema nikakvih uvjeta uključujući vodu, struju

¹⁷⁴ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 235.

¹⁷⁵ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 248.

¹⁷⁶ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 235.

i grijanje. Nekoliko djece dijeli jednu bilježnicu, grafitne olovke dijele se na pola, a o knjigama se samo sanja. Nastava je provedena po programu Republike Hrvatske. Osnovna škola u Vitezu broji 3114 učenika, a srednja 381. Brojke rastu iz dana u dan jer ih se prijavljuje sve više i više, a trećinu djece čine izbjeglice.¹⁷⁷

Jedna od negativnih stvari koje valja zabilježiti u siječnju 1994. godine jest pojava nacionalno motiviranih incidenata. Uhićen je Musliman koji je u Zenici ubio Hrvata 5. siječnja. Zatim tri vojna policajca HVO-a u selu Opare. Kod Viteza je 17. siječnja oduzeto vozilo i razoružano 7 pripadnika HVO-a. Ovo su samo neki od više incidenata koji su se primirili tek naredbom Glavnog stožera HVO-a da se disciplina i bojna spremnost dignu na najvišu razinu.¹⁷⁸

Pred kraj siječnja se odnosi opet postaju napetiji. Nakon uhićenja sedam članova HVO-a u Zenici i napada na HVO Vitez u samom gradu, ponovno se zauzimaju vojni položaji zbog mogućih napada. Oni dolaze 22. siječnja, traju jedan dan pa se nastavljaju od 25. Pritom su napadnute gotovo sve crte obrane.¹⁷⁹

U veljači je u Vitez došla poznata humanitarka Sally Backer. Već je pomogla djeci Mostara i Zenice, a ovaj put je odlučna pomoći i onima iz Nove Bile. Jako otvorena i kritična osoba, od UNPROFOR-a je tražila pomoć i dobila negativan odgovor zbog djevojčice koja leži u bolnici jer je izgubila obje noge. Od nje se saznaje da *Operation Angel* priprema 12 kamiona hrane, lijekova i sanitetskog materijala koji bi za Novu bilu trebao krenuti 20. ožujka.¹⁸⁰

Napokon se dočekalo i potpisivanje primirja. Na aerodromu Pleso pored Zagreba, generali Roso i Delić potpisuju 23. veljače primirje koje treba efektivno stupiti na snagu 25. veljače.¹⁸¹ Dokument sadrži odluku o primirju u prekidu vatre točno u podne. UNPROFOR se postavlja na osjetljiva područja i predaje mu se sve naoružanje iznad kalibra 12,7 mm ili povlačenje istog na određenu udaljenost od crte bojišta. Sporazum također podrazumijeva otvaranje svih od ranije blokiranih putova, puštanje zarobljenika te, za Vitez vitalno, puštanje opskrbe strujom, vodom i plinom.¹⁸²

¹⁷⁷ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 263.

¹⁷⁸ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 247.

¹⁷⁹ Isto, str. 249-250.

¹⁸⁰ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 268.

¹⁸¹ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 235.

¹⁸² Mirovni sporazum, UN, 23.2.1994., pristupljeno 31.8.2020., https://web.archive.org/web/20171201140637/http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih15/18762.pdf

Napokon se stanje u Vitezu donekle normalizira. Provokacije sukobljenih strana sve su rjeđe, a hrana polako pristiže u grad. Najviše zasluga za to imaju članovi Kluba privrednika. Pred prodajnim objektima opet se mogu kupiti čokolade, keksi, marmelada.¹⁸³

Potom se u ožujku 1994. događa ono što je prije samo nekoliko mjeseci izgledalo nemoguće da će stanovnici Viteza dočekati. U Washingtonu 6. ožujka Tuđman i Milošević potpisuju sporazum o stvaranju Federacije Bosne i Hercegovine. Sporazum je jamčio BiH izlaz na more, a Hrvatskoj prolaz kroz Neum. Zatim je donesen i Ustav 30. ožujka 1994. godine po kojem je teritorij s većinskim bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom Federacijom BiH, a ustavni status RBiH po pitanju srpske nacionalnosti trebao se riješiti tijekom pregovora o miru na Međunarodnoj konferenciji o bivšoj Jugoslaviji.¹⁸⁴

6.6 ZLOČINI ABiH U SREDNJOJ BOSNI

Kada se govori o zločinima Armije BiH nad Hrvatima postoji jedna velika razlika. Iako je bilo više prijava određenih osoba za svaki od zločina koji će biti navedeni, nikad nitko nije procesuiran. Čak ni zapovjednik 3. korpusa Hadžihasanović nije optužen kao odgovorni za zločine počinjene na ovom području¹⁸⁵ za razliku od Blaškića i Kordića koji su bili osuđeni za događaje u Ahmićima.

Prvi od zločina dogodio se nedugo nakon početka muslimansko-hrvatskog sukoba. Na dan 10. lipnja 1993. godine, prema igralištu na kojem su se svaki dan zajedno igrala hrvatska i muslimanska djeca, ispaljena je granata kalibra 120 mm te je pala pored djece. Taj se dan njih 14 igralo na mjestu koje se smatralo sigurnim i zaštićenim od snajpera. Zanimljiv je podatak da tada nijedno dijete muslimanske nacionalnosti nije bilo na igralištu, stoga je jedini zaključak da je to mjesto namjenski ciljano. Kad je granata pala, na licu mjesta poginulo je petero djece, a troje teško ranjenih kasnije je preminulo u bolnici. Prizor se opisivao kao stravičan, a tijela se nisu mogla prepoznati. Prepoznavani su po odjeći i obući. Važno je još napomenuti nezanimanje TV kuća za objavom snimaka, iako im je bila nuđena.¹⁸⁶

¹⁸³ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001., str. 275

¹⁸⁴ Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 430.

¹⁸⁵ *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića*, 15.3. 2006., pristupljeno 2.9.2020., https://www.icty.org/x/cases/hadzihasanovic_kubura/tjug/bcs/060315.pdf

¹⁸⁶ Mlivončić, *Zločin s pečatom : genocid i ratni zločini muslimansko-bošnjačkih snaga nad Hrvatima BiH 1992. - 1994.*, Centar za prikupljanje dokumentacije i obradu podataka o Domovinskom ratu; Zagreb, 1998., str. 166-167.

Slika 8. Spomenik osmero poginule djece

Druga dva zločina na području općine Vitez već su spomenuta u sklopu akcije *Prozor-94*. Kronološkim redom prvo se dogodio onaj u Križančevu selu. Probojem linije 3 dana prije Božića i dan prije najavljenog primirja, muslimanske postrojbe zaposjedaju Križančevo selo. Nikad nitko nije priznao da to nije bila samo vojna pobjeda. Kod ovog događaja izaslanik UN-a, Tadeusz Mazowiecki, izgubio je dobar dio kredibiliteta radi nemara oko istraživanja ovog događaja. Muslimanske postrojbe ušle su u selo i ubile ukupno 34 osobe, pripadnike HVO-a i nekoliko civila. Trideset drugih vojnika zarobljeno je i odvedeno u selo Počulica. Nijedan nije preživio. Dodajući tome i 44 vojnika koja su poginula u vraćanju ovog sela, taj broj postaje strašan.¹⁸⁷

Tijela su prikupljana u više navrata. Prva tek 6. siječnja 1994. godine. Na licu mjesta je identificirano 15 od 27 osoba, a za ostale su samo dani opisi jer su bili neprepoznatljivi. No unatoč tom stanju neprepoznatljivosti, vođa skupine europskih promatrača izjavio je da su ozljede mogle nastati oružanim borbama prsa o prsa.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, str. 226.

¹⁸⁸ Isto, str. 233.

U daljnjem razvoju događaja od 22. siječnja do 3. veljače 1994. godine vraćeno je i identificirano još tijela. Obdukcijom posmrtnih ostataka utvrđeno je da su na tijelima preminulih, osim prostrijelnih rana, vidljive i rasjekotine, nagnječenja izazvana tupim i oštrim oružjem, smrskane glave, a prema izjavi svjedoka s mjesta događaja barem su neke od žrtava zarobljene žive, što znači da su mučene.¹⁸⁹

Koliko je mučna bila identifikacija nekih tijela najbolje govori dr. Franjo Tibold koji je u nuždi i patolog u nedostatku istoga. Naveo je deformacije kod preminulih koje sigurno nisu nastale borbom prsa o prsa, a to su zdrobljene glave, izvađene oči, nedostatak lica, preklani vratovi. Dr. Tibold izjavljuje da poslije 11. trupla više nije mogao raditi jer to nije bio u stanju gledati.¹⁹⁰ I na kraju svega toga opet nije bilo ni zapovjedne ni individualne odgovornosti za ova ubojstva.

Treći u nizu zločina nad Hrvatima dogodio se nedugo nakon ovoga u Križančevu selu po kućama. Pripadnici muslimanskih postrojbi upadaju u selo Buhine kuće na dan 9. siječnja 1994. godine i ubijaju 27 vojnika i civila. Među njima i 9 zarobljenih pripadnika PPN *Munje*. Cilj napada bio je presjeći prometnice Vitez-Busovača, a time i Lašvansku dolinu na dva dijela. Iako su osvojili selo, nisu ga uspjeli dugo zadržati. Mjesec dana Kasnije postrojbe HVO-a, iako uz velike žrtve, vraćaju Buhine kuće u Vitešku enklavu. Video snimke razorenog sela, kuća jednako kao i gospodarskih objekata došao je u javnost, ali nitko za njega kazneno ne odgovara.¹⁹¹

Izjave svjedoka tog događaja u isto vrijeme ulijevaju strah, ali i vraćaju nadu u ljudskost. Nakon upada u selo pripadnici Armije išli su od kuće do kuće i hvatali Hrvate, zatim su ih zatvarali te im prijetili i zlostavljali ih, fizički kao i psihički. Ipak se tu pokazao i dokazao i jedan čin dobrote; nekoliko susjeda Muslimana, koji su živjeli u tom selu, kradom su donosili hranu hrvatskim zarobljenicima.¹⁹²

Izjave svjedoka samog upada u selo također dokazuju amplitudu zločina. Jedna svjedokinja koja je uspjela pobjeći opisuje krikove žena i djece, izrečene prijetnje te tijela

¹⁸⁹ Mlivočič, *Zločin s pečatom : genocid i ratni zločini muslimansko-bošnjačkih snaga nad Hrvatima BiH 1992. - 1994.*, Centar za prikupljanje dokumentacije i obradu podataka o Domovinskom ratu; Zagreb, 1998., str. 170-171.

¹⁹⁰ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, str. 258.

¹⁹¹ Isto, str. 237.

¹⁹² *Ratni zločini muslimanskih vojnih postrojbi nad Hrvatima u središnjem dijelu Bosne i Hercegovine*, CPD; Sarajevo, 1996., str.

civila koji su ostavljeni da leže tamo gdje su i ubijeni. Prema postojećim opisima, žrtve se nisu uopće birale; ubijani su i stari i mladi, žene i djeca.¹⁹³

S ova tri slučaja zaključuje se pregled zločina koji se mogu okarakterizirati jednako groznima kao i onaj u Ahmićima. Prema tome je jasno da su ovdje obje vojske nanosile jedne drugima neizrecive gubitke koje stvaraju razdor i danas, više od 25 godina nakon što su se dogodile.

7. MEĐUNARODNA ZAJEDNICA, POMOĆ ILI PODJELA

Jedna od stvari na koju su imale jednak pogled obje zaraćene strane u Vitezu, ali i na razini BiH, svakako je mišljenje o utjecaju međunarodne zajednice. Tako zbog sukoba koji izbijaju na ovom prostoru međunarodna zajednica šalje jedinice UNPROFOR-a na ova područja. Oni se nisu smjeli miješati u sukobe, koristiti silu ni prema jednoj zaraćenoj strani, kao ni pomagati bilo koju od njih.¹⁹⁴

Kafedžić ih opisuje kao uplašene dok bespomoćno promatraju kaos koji se događa oko njih.¹⁹⁵ Svojim pristupom može biti smatran kao prestrog s obzirom na situaciju u kojoj su se nalazile u ovom slučaju jedinice UNPROFOR-a, a u ranijim navodima vlada. Međutim, nije daleko od istine jer, kad se sagleda cjelokupna slika, većina incidenata u kojima je UNPROFOR uključen direktno ili kao nadzor postane kontroverzan najviše zbog njihova nesnalaženja na terenu. Jer baš svaki autor koji ih spominje, isto čini u negativnom kontekstu.

Uzet ćemo za primjer Sančevića koji u svom radu navodi niz incidenata koje je doživio s UNPROFOR-om. Prvi od takvih incidenata jest za vrijeme njegova dolaska u Sarajevo 5. veljače 1994. godine, dakle dok rat između svih strana još službeno traje. Budući da je uranio na vlastiti sastanak, on ostaje u blizini odvijanja sastanka tri strane o prekidu vatre. Kad je došla vijest da je ispaljen projektil u Sarajevu, stavlja se na vezu s UNPROFOR-om kako bi osigurao sutrašnji povratak za Zagreb, no umjesto toga mu je upućena prijetnja da će zaglaviti u Sarajevu ukoliko ne pođe odmah tako da nije imao drugog izbora. Ukrcao se odmah za povratak i propustio sastanak.¹⁹⁶

Onda dolazi na red problem UN-a i njihove očite pristranosti u određenim situacijama. Kafedžić to objašnjava na idući način. UN, iako može dati legitimitet međunarodnim akcijama, previše je rastrgan interesima velikih sila koji se ne mogu uskladiti te djelovati brzo

¹⁹³ Mlivončić, *Zločin s pečatom : genocid i ratni zločini muslimansko-bošnjačkih snaga nad Hrvatima BiH 1992. - 1994.*, Centar za prikupljanje dokumentacije i obradu podataka o Domovinskom ratu; Zagreb, 1998., str. 172.

¹⁹⁴ Franjković, *Balkan u crnini*, Split, 2009., str. 150.

¹⁹⁵ Kafedžić, *Politika i rat : zapisi, sjećanja i članci*, Sarajevo, 2007., str. 119.

¹⁹⁶ Sančević, *Pogled u Bosnu: zapisi veleposlanika*, Naprijed; Zagreb, 1998., str. 194.

i efikasno. Kad se tome pridoda i financijska slika, izvlači se zaključak da samo EZ i SAD mogu učinkovito djelovati.¹⁹⁷ I vraćamo se na onu logiku iz Drugog svjetskog rata da organizacija bez vojske ne može provesti pravila, a UN ima samo vojsku koju daju pojedine države.

Na vidjelo također izlazi iz već viđenog Sančevićeva primjera različito ponašanje određenih članova UNPROFOR-a . Pred novinarima se maksimalno trude prikazati u najboljem svjetlu, dok su s onima koji ne mogu poslati njihovu sliku u svijet potpuno drugačiji. Npr., pri ulasku u avion novinari i kamermani odmah su pušteni, dok se njega odvodi sa strane. Nakon pomnog pregleda, čak i nakon što mu je pokazao diplomatsku iskaznicu UNPROFOR-a, rezultat je bio pokidana vrećica s diplomatskom poštom i detaljan pregled svega što je unutra.¹⁹⁸

Zanimljivo je primijetiti kako i Kafedžić i Sančević prozivaju istog pripadnika UNPROFOR-a kao jednog od najneugodnijih. Sančević je imao situaciju gdje mu je neki kanadski satnik, kojeg je inače zapamtio kao dobroćudnog, prišao i krenuo mu ljutito prigovarati u vezi korištenja letova u civilne svrhe. Sančević odmah pretpostavlja da mu ga je poslao general Sir Michael Rose.¹⁹⁹ S druge strane, Kafedžić ga proziva kao nesposobno vojno lice koje donosi u tom trenutku pogrešne odluke. Specifično ga proziva za slanje bangladeških, a ne francuskih trupa u Krajinu, a u Bihać postavlja kanadskog pukovnika za kojeg tvrdi da će neistinito izvještavati.²⁰⁰

Do istog se zaključka o nesposobnosti ili jednostavno nemaru UNPROFOR-a može doći i kad se promatra samo ovdje spomenuti lokalni sukob. Više se puta spominju natezanja oko evakuacije kritičnih ranjenika, situacije gdje UNPROFOR uopće nije svjestan stanja na terenu te nema pojma što se događa. Također su potpuno zakazali na planu mirovnih pregovora. Toliko ih je potpisano, a bez ikakva učinka, ratovanje bi se jednostavno nastavilo. Tako da i to ide u prilog Kafedžiću da tek s vojnom silom možeš prisiliti strane na potpisivanje ugovora, čak i ako im ne odgovora u potpunosti. Uz to se trebaju pridodati i neke odluke koje su na rubu humanosti. Već spomenuta Sally Backer od njih je tražila da izvuku curicu koja je ostala bez obje noge, a oni jednostavno odbijaju. Da se zaključiti kako se u svom kaosu sukoba ove dvije strane potpuno slažu oko jednoga – neučinkovitosti UNPROFOR-a.

¹⁹⁷ Kafedžić, *Politika i rat : zapisi, sjecanja i članci*, Sarajevo, 2007., str. 140.

¹⁹⁸ Sančević, *Pogled u Bosnu: zapisi veleposlanika*, Naprijed; Zagreb, 1998., str. 194-195.

¹⁹⁹ Isto, str. 198.

²⁰⁰ Kafedžić, *Politika i rat : zapisi, sjecanja i članci*, Sarajevo, 2007., str. 120.

7.1 HAŠKA PRESUDA VITEZU

Već na samom početku muslimansko-hrvatskih sukoba u Bosni i Hercegovini, osniva se Međunarodni sud za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije. Prema opisu sa službene stranice tog suda navodi se da je svojim odlukama dokazao kako položaj nikoga ne štiti od kaznenog progona, da je svrha suda donositi efikasne i pravedne presude te da štiti čitave zajednice od „kolektivne odgovornosti“.²⁰¹

Međutim, kad je u pitanju prostor Viteza i njegove okolice, promatrajući presude i uzimajući u obzir sve zločine koji su počinjeni, ovaj sud nije ispunio nijedan od navedenih ciljeva. Ne samo da je presudama potpunu krivnju prebacio na hrvatsku stranu, već je propustio kazniti i sve one zločine koji su počinjeni nad hrvatskom stranom. A samim time je i u očima cijeloga svijeta stvorio sliku ubojica iz srednje Bosne i čitav rat na ovom području stavio u okvir jednog događaja. Sve to je počelo 1996. i dobrovoljnim odlaskom Tihomira Blaškića u Haag,²⁰² gdje ga uskoro slijede još desetorica Hrvata među kojima su Dario Kordić i Mario Čerkez. Pred polazak u Haag iz splitske zračne luke, desetorica Hrvata su ispraćena od strane dužnosnika BiH i RH-a. Jedan od onih koji im se obratio je bio i Robert Gelbard, izaslanik za Balkan američkog predsjednika Billa Clintona. On je nazočnima rekao da SAD, kao pokrovitelj Daytonskog sporazuma i najveći pobornik Međunarodnog suda, pozdravlja tu suradnju. Također je obećao brza i poštena suđenja svima koji su se predali.²⁰³

Jedini koji su zapravo dobili brza suđenja su bili Marinko Katava, Ivan Šantić i Pero Skopljak, koji su pušteni na slobodu 19. prosinca 1997. godine. Za njihove slučajeve je zaključeno kako dodatne istrage nisu pronašle dokaze kojima bi se opravdalo njihovo daljnje zadržavanje u zatvoru te ih se pušta na slobodu.²⁰⁴

Osim njih, oslobađajuće presude su dobili Zoran, Mirjan i Vlatko Kupreškić i Dragan Papić. Vlatko Kupreškić jedini nije bio među deseticom koji su se dobrovoljno predali, već je uhićen 18. prosinca 1997. Sva četvorica su osuđeni za progone na političkoj, vjerskoj ili rasnoj osnovi te okrutno postupanje, a u slučaju Vlatka Kupreškića i ubojstvo. Prvi od njih je oslobođen Dragan Papić za kojeg je Vijeće zaključilo da postoji osnovana sumnja oko njegove uloge te je 2000. godine oslobođen optužbe. Prvotno su tri Kupreškića zajedno s

²⁰¹ O Međunarodnom sudu za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije, pristupljeno 9.9.2020., https://hr.wikipedia.org/wiki/Me%C4%91unardni_sud_za_ratne_zlo%C4%8Dine_po%C4%8Dinjene_na_podru%C4%8Dju_biv%C5%A1e_Jugoslavije

²⁰² Čilić, *Ljudi i vrijeme*, SUTON Široki Brijeg; Vitez, 2016., str. 26.

²⁰³ Isto, str. 52-53.

²⁰⁴ *Marinko Katava, Ivan Šantić and Pero Skopljak released by the International Tribunal*, pristupljeno 9.9.2020., <https://www.icty.org/en/press/marinko-katava-ivan-santic-and-pero-skopljak-released-international-tribunal>

Dragom Josipovićem i Vladimirom Šantićem proglašeni krivim za progone kao zločine protiv čovječnosti. Ipak, pred Žalbenim vijećem su presude trojici Kupreškića poništene i oni su pušteni na slobodu 23. listopada 2001., nakon 4 godine zatvora. Dragi Josipoviću i Vladimiru Šantiću nije poništena presuda pred Žalbenim vijećem, ali im je smanjena kazna. Josipović je tako umjesto na 15, osuđen na 12 godina zatvora, a Šantiću je kazna umanjena s 25 na 18 godina.²⁰⁵

Tihomir Blaškić je još jedan kojemu je prvotna kazna smanjena. Njega je 3. ožujka 2000. godine Međunarodni sud osudio na 45 godina zatvora za zločine protiv čovječnosti, kršenje zakona ili običaja ratovanja i tešku povredu Ženevske konvencije. Također je zaključeno da je naredio napad na Ahmiće sa sviješću da će zločini biti počinjeni. Ali nakon uložene žalbe i prinošenja novih dokaza, koji nisu bili dostupni na suđenju, presuda je promijenjena. Ukinuto je više presuda, uključujući i onu za Ahmiće. Tako mu je kazna smanjena s 45 na 9 godina zatvora. A pošto je bio u pritvoru od 1. travnja 1996. godine podnio je zahtjev za prijevremeno puštanje. Zahtjev je odobren i odluka je stupila na snagu 2. kolovoza 2008. godine.²⁰⁶

Nadalje, optužnica je teretila Marija Čerkeza kao zapovjednika *Viteške brigade* za individualnu odgovornost, kao i za onu svojih podređenih. Zločini za koje je optužen su progon na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, kršenje zakona i običaja ratovanja napadom na civile, zatočenje i nečovječno postupanje, uzimanje taoca, korištenje živog štita i paljenje imovine. Na kraju je zaključeno da iako vojnici pod zapovjedništvom Marija Čerkeza nisu bili u Ahmićima, on sam je imao centralnu ulogu u progonu Muslimana u Lašvanskoj dolini što ima još veću težinu. Olakotne okolnosti nisu pronađene te je 26. veljače 2001. osuđen na 15 godina zatvora.²⁰⁷ Ipak, u presudi Žalbenog vijeća 17. prosinca 2004. godine usvojen je veći dio njegovih žalbi te je na kraju osuđen na 9 godina zatvora zbog zatvaranja i protuzakonitog zatočenja bosanskih Muslimana.²⁰⁸

A što se tiče Darija Kordića, njegova presuda prati i određene kontroverze. On je kao regionalni politički vođa i zapovjednik optužen za iste zločine kao i Mario Čerkez, ali je i njegova odgovornost puno veća. Tako da je bez olakotnih okolnosti osuđen na 25 godina

²⁰⁵ Kupreškić i drugi, pristupljeno 9.9.2020.,

https://www.icty.org/x/cases/kupreskic/cis/bcs/cis_kupreskic_al_bcs.pdf

²⁰⁶ Tužilac protiv Tihomira Blaškića, pristupljeno 9.9.2020., <https://www.icty.org/x/cases/blaskic/acdec/bcs/bla-ade070111b.pdf>

²⁰⁷ Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza, pristupljeno 28.8.2020.,

https://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/tjug/bcs/010226.pdf

²⁰⁸ Presuda Žalbenog vijeća u predmetu Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza, pristupljeno 9.9.2020., https://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/acjug/bcs/041217bcs_summary.pdf

zatvora.²⁰⁹ Pred Žalbenim vijećem su neke od presuda poništene, ali i dalje se drži da je on imao najveću odgovornost te mu kazna ostaje ista.²¹⁰ Međutim, presudu Dariju Kordiću Međunarodni sud je iskoristio i za presudu o sudjelovanju Republike Hrvatske u agresiji na Bosnu i Hercegovinu. Tužiteljstvo je u ovom slučaju tvrdilo da nije bila potrebna efektivna kontrola nad jedinicama HVO-a, što znači da nisu iz Hrvatske izravno zapovijedali lokalnim jedinicama, već da Hrvatska ima sveukupnu kontrolu. To znači da je samim davanjem financijske podrške, obuke i vojne opreme vršena agresija.²¹¹ Obrani od ovih tvrdnji nisu pomogle ni izjave osoba poput generala Martina Špegelja, umirovljenog 1992. godine, nakon čega postaje kritičar politike i vojne strategije Franje Tuđmana. Špegelj je tvrdio da, iako Hrvatska nije otvoreno djelovala na području BiH, tamo su se nalazile tisuće i tisuće hrvatskih vojnika.²¹² Pritom se zaboravlja da je u Hrvatskoj na izobrazbi bio pričuvni sastav milicije BiH. Ista stvar je organizirana i za vođe *Zelenih beretki*. Iz Hrvatske je i oružje slano u Bosnu i Hercegovinu. A vrhunac obučavanja jedinica ABiH u Hrvatskoj je svakako formiranje 1. krajiškog bataljuna TO BiH na području Zagreba. Nadalje, okruženom Bihaću je Hrvatsko ratno zrakoplovstvo bilo veza sa svijetom i jedini način opskrbe. Osim vojne pomoći, u Hrvatsku je došlo i gotovo 300 tisuća izbjeglica od kojih su više od polovice bili Muslimani.²¹³ Dakle, kod izricanja ove presude odlučilo se prijeći preko svih načina na koje je Republika Hrvatska dobrovoljno pomagala ne samo hrvatsku, već i muslimansku stranu u BiH. Prema tome nije moglo biti riječi o agresiji ili je onda po toj logici vršena i na sam HVO. Koliko je ova presuda politički motivirana govori nam i Josip Pečarić u svojoj knjizi gdje prenosi izjavu supruge Darija Kordića, Venere. Ona otkriva kako im je preko odvjetnika ponuđeno da Kordić optuži Tuđmana i Šuška pa će doći do nagodbe sa sudom.²¹⁴

A kako bi se dobila slika kako je izgledalo suđenje muslimanskoj strani i pokazala „nepriistranost“ Međunarodnog suda, spomenut će se suđenja Enveru Hadžihasanoviću i Rasimu Deliću. Hadžihasanović je bio optužen da je kao zapovjednik 3. korpusa izravno odgovoran za ubojstva civila u više sela, poput Dusine i Miletića, te za zločine koje su činili odredi mudžahedina na području srednje Bosne. U tom kontekstu zna se da su odredi

²⁰⁹ *Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, pristupljeno 28.8.2020.,

https://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/tjug/bcs/010226.pdf

²¹⁰ Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, pristupljeno 9.9.2020.,

https://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/acjug/bcs/041217bcs_summary.pdf

²¹¹ *Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, pristupljeno 28.8.2020.,

https://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/tjug/bcs/010226.pdf

²¹² Marijan, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018., str. 186.

²¹³ Isto, str. 115-118.

²¹⁴ Pečarić, *Dario Kordić*, Zagreb, 2019., str. 60.

mudžahedina zajednički sudjelovali u akcijama 3. korpusa, kao što su imali i zajedničke straže, dijelili logistiku i na kraju, ratovali protiv istog neprijatelja. U presudi Hadžihasanoviću je izrečeno da on nije imao nikakve zapovjedne odgovornosti za bilo šta što su činili odredi mudžahedina, iako postoje zapovijedi u kojima se naređuje da ih se stavi pod njihovu komandu. Također, kao zapovjednik 3. korpusa nije osuđen za zločine u tim istim selima, iako su se i njegove jedinice tu nalazile kad su zločini počinjeni. Za njega osobno je navedeno i da je poduzeo sve potrebne korake da se pronađu i kazne počinitelji ovih zločina, iako isti nikad nisu pronađeni. Na kraju je Hadžihasanović osuđen za okrutno postupanje i ubojstva na kaznu od 5 godina zatvora.²¹⁵ Dakle manje nego ijedan pripadnik HVO-a, iako su zločini počinjeni na više lokacija s dvoznamenkastim brojem žrtava. Jedini koji je za te zločine osuđen, ali samo za selo Dusinu, je Vehid Subotić kao pripadnik 3. korpusa, ali ne i njegov zapovjednik.²¹⁶

Ni suđenje Rasimu Deliću kao komandantu Glavnog Štaba ABiH nije išlo puno drugačije. Iako je bio vrhovni zapovjednik, svejedno ga nisu optužili za djelovanje jedinica mudžahedina na ovom prostoru. U prilog tome se tvrdi da nema dokaza kako je u bilo kojem trenutku Rasim Delić imao efektivnu komandu nad tim jedinicama. Na kraju je osuđen na 3 godine zatvora.²¹⁷ Prema ovim optužnicama trebalo bi se zaključiti da su jedinice mudžahedina same došle na teritorij Bosne i Hercegovine, same se organizirale i uključile u borbu na strani ABiH, bez ikakvih dogovora sa bilo kojom razinom zapovjedništva Armije. A na takav isti način su i djelovale tijekom cijelog rata. Nikada ni on, a ni bilo tko drugi nije osuđen za etničko čišćenje ili progone, iako je u srednju Bosnu samo s područja Guče Gore i Brajkovića došlo oko 10 tisuća izbjeglica.²¹⁸

Nakon ovoga se treba vratiti na početak i prisjetiti ciljeva koje je postavio Međunarodni sud. Iz viđenoga se može zaključiti da pravda nije zadovoljena, jer za već spomenute zločine u Križančevu selu, Buhinim kućama i nad osmero viteške djece, istraga nikad nije pokrenuta. Osim toga, iz pokrenutih slučajeva se vidi koliko je „pravda“ bila oštrija prema jednom od dva zaraćena naroda čime se gubi sva jednakost u ovom sukobu i odgovaranju za njegove posljedice. A s tim pada u vodu i ona tvrdnja da je cilj ovog suda štititi narode od „kolektivne odgovornosti“ jer u ovom slučaju je tu odgovornost ponio samo

²¹⁵ *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića*, 15.3. 2006., pristupljeno 2.9.2020.,

https://www.icty.org/x/cases/hadzihasanovic_kubura/tjug/bcs/060315.pdf

²¹⁶ *Presuda Vehidu Subotiću*, pristupljeno 9.9.2020., <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3118/show>

²¹⁷ *Sažetak presude u predmetu protiv Rasima Delića*, pristupljeno 9.9.2020.,

https://www.icty.org/x/cases/delic/tjug/bcs/080915bcs_summary_1.pdf

²¹⁸ Čilić, *Ljudi i vrijeme*, SUTON Široki Brijeg; Vitez, 2016., str. 233.

jedan narod, barem za širu javnost. A iz svih činjenica u ovom radu se vidi da to jednostavno nije istina.

8. OPORAVAK OD RATA I POGLED U BUDUĆNOST

Nakon potpisivanja primirja u Washingtonu radi se na povratku normalnog života u ovaj grad. Rat je ostavio ogromne posljedice, kako na psihološko stanje ljudi, tako i na infrastrukturu čitavog kraja. Ljudski gubici bili su ogromni za grad ove veličine. Poginulo je 546 pripadnika HVO u općini, uz njih i 75 civila, 7 civila se vode kao nestali, a 636 je vojnih ratnih invalida.²¹⁹ Osim ljudi, veliku je štetu doživjela i infrastruktura. Ukupno je oštećeno ili uništeno preko 500 objekata.²²⁰

Spomenuto primirje dodatno je ojačano Splitskom Deklaracijom, kojom se upotpunjuje *Washingtonski sporazum* i dogovara suradnja HV, HVO i ABiH. Zajedničkom suradnjom, nekih strana više, nekih manje, oslobađa se cijeli okupirani prostor. Mirovnom inicijativom u Ženevi u listopadu 1995. potpisuje se primirje srpske vojske i potpisnica Splitske Deklaracije. Zatim dolazi i do *Daytonskog sporazuma* s opet lošom podjelom teritorija; dvodijelnom državom u obliku Federacije i Republike Srpske. No ipak, to je bio mir koji zemlja već dugo treba²²¹, ali koji joj unatoč tome ne donosi nikakav prosperitet.

U početku su učinjeni potezi kojima je svrha bila dizanje morala i vjera da će biti bolje, poput posjete predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana s pratnjom koja je uključivala Matu Granića, Gojku Šuška, heroja srednje Bosne dr. Slobodana Langa i druge. Unatoč lošem vremenu, skupio se velik broj ljudi. Predsjednik je prvo otišao u crkvu, a zatim u bolnicu razgovarati s pacijentima. Također se obratio i narodu. Raspravljalo se i o budućnosti i suradnji Muslimana i Hrvata. Cjelokupni događaj pratilo je veliko uzbuđenje i zasigurno se u tom trenutku mogla zamisliti svijetla budućnost grada.²²²

No uskoro se vidjelo da Vitez, kao ni Bosna, neće ići nikakvim razumnim putem po pitanju suradnje. Prvi je od takvih primjera Nogometni klub Vitez. Onaj klub koji je bio na ponos gradu i dokaz da je moguće surađivati postaje sušta suprotnost tome. To nije bila odluka kluba, nego je izašlo na vidjelo da će trebati dosta vremena da se međusobna mržnja i netrpeljivost nadiđu. Tako je nakon rata najprije osnovan NK Vitez u koji tada nisu ulazili pripadnici bošnjačke nacije jer je jaz jednostavno bio prevelik. Umjesto pristupa NK Vitez,

²¹⁹ Marjanović, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, str. 312.-329.

²²⁰ Isto, str. 286.

²²¹ Sančević, *Pogled u Bosnu: zapisi veleposlanika*, Naprijed; Zagreb, 1998., str. 139.

²²² Čilić, *Ljudi i vrijeme*, SUTON Široki Brijeg; Vitez, 2016., 4-5.

osniva se još jedan klub istog imena, ali sa predznakom FK,²²³ dok je krvna slika Bosne i Hercegovine ista i danas kao i neposredno nakon završetka rata. I dalje postoje dva kluba koji su jedan drugom domaćini na istom stadionu pa to izaziva čuđenje, samo što danas ne treniraju svaka na svojoj polovici i usude se igrati jedni protiv drugih.²²⁴

I sve je ostalo više-manje slično u cijeloj Bosni i Hercegovini. I dalje su sve strukture države podijeljene po nacionalnom ključu, biraju se tri predsjednika, na općinskim razinama su uvijek suprotstavljene strane opet na temelju nacije. Uz sve navedeno, bitno je istaknuti podatak da je u razdoblju od 2013. do 2019. zemlju napustilo više od pola milijuna ljudi prema rezultatu Ankete o radnoj snazi.²²⁵ Nažalost, ne postoje slični podaci za sam grad Vitez, ali ne treba nikakva statistika da se primijeti broj praznih kuća i stanova.

Iz svega spomenutog može se zaključiti da BiH zapravo još nikad nije izašla ni iz onog predratnog razdoblja kad se ništa nije moglo unutar države dogovoriti i pomjeriti s mrtve točke, a prošlo je skoro 30 godina.

9. ZAKLJUČAK

U ovom je diplomskom radu kao središnji dio prikazan sukob oružanih snaga Hrvatskog vijeća obrane i Armije Bosne i Hercegovine. Raznolika literatura koja je korištena u ovom djelu može se razvrstati na više načina, npr. po narodnosti autora (domaći i strani) i tematski (usmjerenost na događaje ili na politiku koja okružuje te događaje). Korištena literatura također je i iz različitih razdoblja što je jako važno jer radovi gube na pristranosti što su bliže samom događaju. Osim mnogobrojne literature, također je korišten i velik broj izvora koji ima raznoliku svrhu. Osim izvornih zapovijedi obje vojske, do kojih se naravno moglo doći, tu su i presude Međunarodnog suda za ratne zločine kako bi se prikazala percepcija tih događaja u svijetu. Uz pomoć svega navedenog ovaj rad obuhvaća vremenski period širi od onog koji se u svom glavnom dijelu trudi prikazati te se fokusira se na sve elemente koji bi mogli utjecati na glavne događaje.

Literatura koja nas uvodi u povijest mjesta od onih najranijih razdoblja sve do modernijih procesa koji dovode do te multietničke slike viteške regije.

Što se tiče razrade samih događaja u općini Vitez, oni su uklopljeni u kontekst svega onoga što im je prethodilo i pravilno prikazuje sve čimbenike koji su imali utjecaja na razvoj

²²³ Čilić, Kocaj, *66 godina NK „Vitez“*, Suton Široki Brijeg; Vitez, 2013. str. 96-97.

²²⁴ Mario Pušić, Jutarnji list, 24. studeni 2019., pristupljeno 2.9.2020., <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/jedan-klub-je-fudbalski-registriran-nakon-rata-u-zenici-a-drugi-nogometni-u-to-vrijeme-pod-upravom-herceg-bosne-nakon-25-godina-zele-se-ujediniti-9654997>

²²⁵ Selma Boračić-Mršo, Slobodna Evropa, 2.9.2019., pristupljeno 2.9.2020., <https://www.slobodnaevropa.org/a/odlasci-iz-bih/30142260.html>

događaja. Kroz taj kontekst Jugoslavije vidjeli smo da od samih početaka tri strane, koje su bile glavni akteri u sudbini Bosne i Hercegovine, imaju drugačiju percepciju budućnosti države u kojoj žive. To je glavni kamen spoticanja iz kojeg proizlazi i nepovjerenje dodatno prouzrokovano čimbenicima poput tog da jedna strana ima spremnu vojsku, druge ne. Također se vidi kako svaka strana ima argumente kojima opravdava svoje činove, bilo to homogenost nacije, prevlast unutar države formirane na određeni način ili pokušaj priključivanja drugoj državi.

Glavni dio donosi detaljan prikaz stupnja vojne organizacije, brojnosti, rasporeda jedinica na terenu i njihove efektivnosti. Isto su tako opisani svi važniji sukobi i ostali događaji koji su oblikovali viteški kraj. Iz svega navedenog može se zaključiti da su obje vojske imale visoku razinu netrpeljivosti, dodatno začinjenu vlastitom politikom. Sa sigurnošću se može ustvrditi da i jedna i druga strana snose jednaku odgovornost kad je u pitanju razaranje, kako života, tako i infrastrukture.

Što se tiče same uloge međunarodne zajednice, ona je definitivno imala ulogu u razvoju događaja na ovom području. Ostaje otvoreno pitanje koliko je pozitivnog učinka tu bilo jer je vidljivo da dvije od tri nacije nisu bile zadovoljne tim istim snagama.

A što se tiče Međunarodnog suda, on nije napravio nikakav doprinos za normalizaciju odnosa na ovom području. Uz to je dodatno produbio međusobnu mržnju i loše odnose svojim jednostranim odlukama koje su od jednog naroda napravile potpunu žrtvu, a od drugog zločince. Iako se iz priloženog vidjelo da nijedna strana iz ovog sukoba nije izašla čistih ruku.

Za kraj je ostao komentar na trenutno stanje područja u pitanju. Nije se moralo ni ići previše široko da se vidi kako je Vitez kao ogledni primjer za Bosnu i Hercegovinu još uvijek zaglavljen u limbu predratnih i ratnih godina, bez ikakva napretka na vidiku dok god su prisutne tolike podjele.

Na koncu, pojavljuju se dva temeljna pitanja povezana s ovom temom: *Tko je kriv za rat?*, *Je li rata moralo biti?* Na prvo pitanje odgovor bi bio da sve tri strane snose krivicu. Svaka je imala politiku koju je vodila iza leđa i lako je vidljiva velika razina antagonizma među pripadnicima različitih nacija. To vjerojatno ne važi za sve pripadnike dviju sukobljenih vojski, ali u ratnom razdoblju teško dođe do izražaja (na primjer kao potajno hranjenje zarobljenika).

Na drugo pitanje smatram da nema argumentiranog odgovora. Previše je tu čimbenika koji su utjecali na razvoj događaja da bi se moglo reći koje treba isključiti za pozitivniji ishod. Ali, da je rat mogao biti završen s manje stradanja, pogotovo civilnog stanovništva, to je bez sumnje bilo moguće.

10. POJMOVI

NDH – Nezavisna Država Hrvatska

FNRJ - Federativna Narodna Republika Jugoslavija

RO – Radna organizacija

SPS – Slobodan Princip Seljo

SR BiH – Savezna republika Bosna i Hercegovina

SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

SKJ – Savez komunista Jugoslavije

HDZ – Hrvatska demokratska zajednica

SDA – Stranka demokratske akcije

SDS – Srpska demokratska stranka

CIA – Central Intelligence Agency

MBO – Muslimansko-bošnjačka organizacija

SAO – Srpska autonomna oblast

JA – Jugoslavenska armija

JNA – Jugoslavenska narodna armija

HZHB – Hrvatska zajednica Herceg-Bosna

EZ- Europska zajednica

SPO – Srpski pokret obnove

ABiH- Armija Bosne i Hercegovine

HVO – Hrvatsko vijeće obrane

OZ – Operativna zona

TO – Teritorijalna obrana

OZSB – Operativna zona Srednja Bosna

HOS – Hrvatske oružane snage

PPN – Postrojba posebne namjene

VRS – Vojska republike srpske

UNHCR – United Nations High Commissioner for Refugees

UNPROFOR - United Nations Protection Force

11. LITERATURA

1. BAREŠIĆ, Josipa, GREBENAR, fra Franjo, *Memento: Franjevačka bolnica dr. fra Mate Nikolića*; Nova Bila, 1995.
2. Čilić, Zvonimir, Čilić, *Ljudi i vrijeme*, SUTON Široki Brijeg; Vitez, 2016., 4-5.
3. ČILIĆ, Zvonimir, KOCAJ, Željko, *66 godina NK Vitez*, Suton Široki Brijeg; Vitez, 2013.
4. ČILIĆ, Zvonimir, KOCAJ, Željko, STIPOVIĆ, Srećko, *Vitez, grad i općina*, Suton Široki Brijeg; Vitez, 2008.
5. DADIĆ, Joško, *Tenkovi su izašli iz zemlje*, Morski zvuk; Split, 2003.,
6. DURAKOVIĆ, Ibrahim, *Rob Boži sin bosanski*, Sabor bošnjačkih asocijacija Hrvatske; Zagreb, 2015.
7. FRANJKOVIĆ, Zvonimir, *Balkan u crnini*, Split, 2009.
8. JELEČEVIĆ, fra Miro, KEPIĆ, fra Marko, *Kalvarija, gora blagostanja i utjehe*, MultimediaPrint; Vitez
9. JURČEVIĆ, Josip, *Odnos Republike Hrvatske prema Bosni i Hercegovini : 1990.-1995*, DIS : Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; Zagreb, 2009.
10. KAFEDŽIĆ, Mujo, *Politika i rat : zapisi, sjećanja i članci*, Sarajevo, 2007.
11. KASAPOVIĆ, Mirjana, *Bosna i Hercegovina 1992-1995: građanski rat, izvanjska agresija ili oboje*, Fakultet političkih znanosti; Zagreb, 2015., pristupljeno 27.8.,
file:///C:/Users/User/Desktop/Diplomski/Politicka_misao_2_2015_37_61_KASAPOVIC.pdf
12. KEPIĆ, fra Marko, KOZINA, fra Nikola, *Župa sv. Juraj Mučenik*, MultimediaPrint; Vitez, 2011.
13. KULENOVIĆ, Tarik, *Pripreme za rat i početak rata u Bosni i Hercegovini 1992., 1997.*, pristupljeno 26.8.2020.,
file:///C:/Users/User/Desktop/Diplomski/05_Kulenovic.pdf
14. KULIĆ, Vladimir, MRDULJAŠ, Maroje, *Unfinished modernisations, between utopia and pragmatism*, Croatian Architect's Association; Zagreb, 2012.
15. LANG, Slobodan, *Bijeli put: pobjeda dobra u ratu*, Grafički zavod Hrvatske d.o.o.; Zagreb, 2014.
16. LUČIĆ, Ivica, *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. godine*, Despot Infinitus; Zagreb

17. MARIJAN, Davor, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest; Zagreb, 2018
18. MARJANOVIĆ, Anto, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001.
19. Ur. MIHALIĆ, Goran, *Specijalna policija u domovinskom ratu 1990. – 1996.*, Agencija za komercijalnu djelatnost; Zagreb, 2017.
20. MLIVONČIĆ, Ivica, *Zločin s pečatom : genocid i ratni zločini muslimansko-bošnjačkih snaga nad Hrvatima BiH 1992. - 1994.*, Centar za prikupljanje dokumentacije i obradu podataka o Domovinskom ratu; Zagreb, 1998.
21. MRDULJAŠ, Saša, *Politička dimenzija hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa do međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine (travanj 1992.)*, Zagreb, 2006.
22. MURATOVIĆ, Rasim, Muratović, *Genocid u Ahmićima 1993. godine*, Štamparija Fojnica d.o.o.; Sarajevo, 2013., pristupljeno 30.8.2020., <http://www.institut-genocid.unsa.ba/pdf/Ahmici.pdf>
23. PEČARIĆ, Josip, *Dario Kordić*, Zagreb, 2019.
24. RADELIĆ, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.*, Školska knjiga; Zagreb, 2006.
25. RATHFELDER, Erich, , *Rat u Bosni i Hercegovini: reportaže i zapisi*, Durieux; Zagreb, 2000.
26. SANČEVIĆ, Zdravko, *Pogled u Bosnu: zapisi veleposlanika*, Naprijed; Zagreb, 1998.
27. SEFERAGIĆ, Dušica, *Kvaliteta života i nova stambena naselja*, Sociološko društvo Hrvatske; Zagreb, 1988.
28. SHRADER, T. Charles, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004.
29. ŠAKIĆ, Vlado, *The war in Bosnia and Herzegovina 1991.-1995.*, Zagreb, 2009., pristupljeno 30.6.2020. https://www.slobodanpraljak.com/knjige/sakic_msc6450r0000258218.pdf
30. VULLIAMY, Ed, *Rat je mrtav, živio rat : Bosna: svođenje računa*, Buybook; Zagreb, 2017.
31. *Ratni zločini muslimanskih vojnih postrojbi nad Hrvatima u središnjem dijelu Bosne i Hercegovine*, CPD; Sarajevo, 1996.,

12. IZVORI

1. Central Intelligence Agency, *Yugoslavia transformed. 1990.*, pristupljeno 25.8.2020., <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/1990-10-01.pdf>
2. Izjava Alije Izetbegovića o ratnim sukobima između Hrvata i Srba 6.10.1991., pristupljeno 25.8.2020., <https://www.youtube.com/watch?v=fRAUoqx4tQw>
3. Central Intelligence Agency, *Bosnia-Herzegovina: On the Edge of the Abyss*, pristupljeno 25.8.2020., <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/1991-12-19.pdf>
4. Central Intelligence Agency, *Balkan crisis: situation report*, pristupljeno 28.8.2020., https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0005451468.pdf
5. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, 17.6.1999., pristupljeno 28.8.2020., <https://www.icty.org/x/cases/blaskic/trans/en/990617ed.htm>
6. Mirovni sporazum, UN, 23.2.1994., pristupljeno 31.8.2020., https://web.archive.org/web/20171201140637/http://www.slobodanpraljajak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih15/18762.pdf
7. PPN Vitezovi, pristupljeno 25.8.2020., https://www.wikiwand.com/hr/PPN_Vitezovi
8. Odluka HZHB, Mostar, 15.1.1993., pristupljeno 29.8.2020., https://web.archive.org/web/20171201055859/http://www.slobodanpraljajak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih2/2664.pdf
9. Odluka HZHB i ABiH, Sarajevo, 11.2.1993., pristupljeno 29.8.2020., https://web.archive.org/web/20171201041556/http://www.slobodanpraljajak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/SUKOB_ABIH_i_HVO-VELJACA_1993.g/213.pdf
10. Odluka HZHB 16.4.1993., pristupljeno 28.8.2020., DODATI LINK, https://web.archive.org/web/20171130172713/http://www.slobodanpraljajak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih5/6185.pdf
11. Odredba HZHB, 1.7.1993., pristupljeno 29.7.2020., https://web.archive.org/web/20171130203237/http://www.slobodanpraljajak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/SUKOB_ABIH_i_HVO-SRPANJ_1993.g/9.pdf
12. Odredba HZHB, 8.7.1993., pristupljeno 29.7.2020., https://web.archive.org/web/20171201100016/http://www.slobodanpraljajak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/Anex_genezi_sukoba_hvo_i_abih8/9522.pdf

13. O Međunarodnom sudu za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije, pristupljeno 9.9.2020.,
https://hr.wikipedia.org/wiki/Me%C4%91unardni_sud_za_ratne_zlo%C4%8Dine_po%C4%8Dinjene_na_podru%C4%8Dju_biv%C5%A1e_Jugoslavije
14. *Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, pristupljeno 28.8.2020.,
https://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/tjug/bcs/010226.pdf
15. Presuda žalbenog vijeća u predmetu *Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, 17.12.2004., pristupljeno 9.9.2020.,
https://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/acjug/bcs/041217bcs_summary.pdf
16. *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure*, 15.3. 2006., pristupljeno 2.9.2020., https://www.icty.org/x/cases/hadzihasanovic_kubura/tjug/bcs/060315.pdf
17. *Tužilac protiv Tihomira Blaškića*, 23.11.2006., pristupljeno 9.9.2020.,
<https://www.icty.org/x/cases/blaskic/acdec/bcs/bla-ade070111b.pdf>
18. *Kupreškić i drugi*, 23.10.2001., pristupljeno 9.9.2020.,
https://www.icty.org/x/cases/kupreskic/cis/bcs/cis_kupreskic_al_bcs.pdf
19. *Marinko Katava, Ivan Santic and Pero Skopljak released by the International Tribunal*, pristupljeno 9.9.2020., <https://www.icty.org/en/press/marinko-katava-ivan-santic-and-pero-skopljak-released-international-tribunal>
20. *Presuda Vehidu Subotiću*, 7.11.2014., pristupljeno 9.9.2020.,
<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3118/show>
21. *Sažetak presude u predmetu protiv Rasima Delića*, 15.9.2008, pristupljeno 9.9.2020.,
https://www.icty.org/x/cases/delic/tjug/bcs/080915bcs_summary_1.pdf
22. Zapovijed 333. BBR, Busovača, 5.6.1993., pristupljeno 29.7.2020.,
<https://web.archive.org/web/20171130210923/http://www.slobodanpraljaks.com/materijali/RATNI%20DOKUMENTI/RATNI%20DOKUMENTI%20ABiH/RATNI%20DOKUMENTI%20ABiH%201/973.pdf>
23. Izvještaj ABiH, 8.9.1993., pristupljeno 30.8.2020.,
<https://web.archive.org/web/20171130205831/http://www.slobodanpraljaks.com/materijali/RATNI%20DOKUMENTI/RATNI%20DOKUMENTI%20ABiH/RATNI%20DOKUMENTI%20ABiH%201/1262.pdf>
24. Mario Pušić, *Jutarnji list*, 24. studeni 2019., pristupljeno 2.9.2020.,
<https://www.jutarnji.hr/naslovnica/jedan-klub-je-fudbalski-registriran-nakon-rata-u-zenici-a-drugi-nogometni-u-to-vrijeme-pod-upravom-herceg-bosne-nakon-25-godina-zele-se-ujediniti-9654997>

25. Selma Boračić-Mršo, Slobodna Evropa, 2.9.2019., pristupljeno 2.9.2020.,
<https://www.slobodnaevropa.org/a/odlasci-iz-bih/30142260.html>

13. IZVORI ZA SLIKE

Slika 1. - JELEČEVIĆ, fra Miro, KEPIĆ, fra Marko, *Kalvarija, gora blagostanja i utjehe*, MultimediaPrint; Vitez

Slika 2. - JELEČEVIĆ, fra Miro, KEPIĆ, fra Marko, *Kalvarija, gora blagostanja i utjehe*, MultimediaPrint; Vitez

Slika 3. - SHRADER, T. Charles, *Muslimansko-hrvatski građanski rat u srednjoj Bosni: vojna povijest 1992. – 1994.*, Golden marketing; Zagreb, 2004.

Slika 4. -

<https://www.facebook.com/hrvijeceobrane/photos/a.543311595705328/545679892135165/?type=3&theater>

Slika 5. - MARJANOVIĆ, Anto, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001.

Slika 6. - MARJANOVIĆ, Anto, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001.

Slika 7. - MARJANOVIĆ, Anto, *Viteška ratna kronika*, AS Tisak Široki Brijeg; Vitez, 2001.

Slika 8. -

<https://www.facebook.com/hrvijeceobrane/photos/a.546546348715186/322277238775922/?type=3&theater>

SAŽETAK

Naslov rada *Općina Vitez u ratu devedesetih godina 20. stoljeća* nam govori što će biti glavni argument u radu – prikazati stanje na terenu, kontinuitet događaja, kontekst u kojem se sve to odvija i na kraju izraziti kritičko mišljenje o samim sukobima.

Uvodni dio rada donosi detaljnu povijest grada koji je centralna figura događaja, legende o nastanku imena, povijesne procese i događaje koji su utjecali na kretanje stanovništva ovog područja te iz dostupne literature o tome i njihove odnose.

Drugi dio rada donosi povijesni kontekst kojeg su zapravo događaji u Vitezu samo dio. Prikazuje se proces propasti Jugoslavije, koji su uzroci i što po tom pitanju rade države i nacije koje su u njenom sastavu.

Glavni dio rada nam predstavlja one najvažnije događaje, a to su vojne pripreme, s kojim se sve problemima suočavaju, kakvi su odnosi naroda na ovom području kroz dano razdoblje i što se sve dogodi u njihovu sukobu. Također se stalno dopunjuje događajima na višoj razini kako bi imali kontinuitet i kontekst.

Završni dio rada se osvrće na vanjsku ulogu u ovom sukobu te u kakvom se stanju nalazi ovaj prostor danas i ima li tu napretka.

SUMMARY

The title of the thesis *Municipality of Vitez in the war during the nineties* refers to its main argument – to represent the shape of ground forces, present the continuous development of events, to create a context in which all of that happens and present a critical thought on everything.

The introductory part brings the detailed history of the city, legends about its name, historical processes and events that influenced the mobility of the local residents and their relations to other ethnic groups if possible.

The second parts introduces the historical context in which all of the events in Vitez are but a part. It also shows the process of Yugoslavia's deterioration, actions its residents undertake what are the causes and those actions.

The main part presents the most essential events in this thesis. Those are military preparations, problems they face, relations between different nations in Vitez and everything that happens during their conflict. In addition, some events that happen on the higher level of the state are mentioned so it can have proper context.

The last part reflects on the role of international community during those events and the state of Vitez area today.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Mario Krizanović, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice Povijesti i Engleskog jezika i knjižarnosti, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 18.9.2020

Potpis

Izjava o pohrani završnog/diplomskog rada (podertajte odgovarajuće) u Digitalni
repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student/ica: Mario Krizanović

Naslov rada: Općina Vitez u ratu četrdesetih godina XX stoljeća

Znanstveno područje: Povijest

Znanstveno polje: Povijest

Vrsta rada: Diplomski rad

Mentor/ica rada:

doc. Aleksandar Jakir, prof.

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Komentor/ica rada:

doc.dr.sc. Ivan Matijević

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Članovi povjerenstva:

doc.dr.sc. Marko Rimac

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uredenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

- a) rad u otvorenom pristupu
 b) rad dostupan studentima i djelatnicima FFST
 c) široj javnosti, ali nakon proteka 6 / 12 / 24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).
(zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnog) ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: 18.3.2020.

Potpis studenta/studentice: